

VALMENTAVASTA JA KUNTOUTTAVASTA
KOULUTUKSESTA TYÖ- JA PÄIVÄTOIMINTAAN
Hyväksi koetut käytännöt erityistä tukea tarvitsevan
nuoren siirtymävaiheessa

Heli Niemi

Opinnäytetyö, syksy 2013

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Niemi, Heli. Valmentavasta ja kuntouttavasta koulutuksesta työ- ja päivätoimintaan, hyväksi koetut käytännöt erityistä tukea tarvitsevan nuoren siirtymävaiheessa. Syksy 2013, 68 s., 3 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyön tarkastelun kohteena oli erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan siirtymävaihe valmentavasta ja kuntouttavasta koulutuksesta työ- ja päivätoimintaan. Tavoitteena oli, että koulutuksen aikana opitut taidot ja tieto orastavista taidoista sekä ohjauksen ja tuen tarve siirtyy tulevaan toimintaympäristöön. Näin työ- ja päivätoimintakeskusten henkilöstö voi toteuttaa aktiivista tukea yksilökeskeisellä työotteella. Vaikeimmin kehitysvammainen henkilö hyötyy, kun työ- ja päivätoiminnassa tapahtuva toiminta on jatkumoa valmentavalle ja kuntouttavalle koulutukselle.

Opinnäytetyössä tehtiin kartoitus siirtymävaiheen käytännöistä. Opinnäytetyö oli kvalitatiivinen tutkimus. Aineistonkeruumenetelmänä oli ryhmähaastattelu. Haastattelut toteutettiin kolmessa pääkaupunkiseudulla sijaitsevassa työ- ja päivätoimintakeskuksessa. Sen lisäksi lähetettiin kysely sähköpostitse Keskuspuiston ammattiopiston valmentava 2:n työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus vaikeimmin vammaisille (TYVA) opetus- ja ohjaushenkilöstölle. Haastattelujen sekä sähköpostikyselyn avulla pyrittiin saamaan tietoa siitä, mitkä ovat hyväksi koettuja käytänteitä siirtymävaiheen tiedon siirrossa sekä mitä tietoa on oleellista siirtää työ- ja päivätoimintakeskusten uuteen toimintaympäristöön.

Työ- ja päivätoimintakeskusten ohjaajat pitivät tärkeänä päivittäistoimintoihin ja mahdolliseen haastavaan käyttäytymiseen liittyvää tietoa. TYVA-linjan opettajien ja ohjaajien vastauksissa painottui tärkeys siirtää tieto vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaidoista. Molemmat tahot pitivät saattaen siirtoa hyvänä siirtymävaiheen käytäntönä.

Siirtymävaiheen suunnittelua ja toteutusta tulee kehittää tiiviin moniammatillisen yhteistyön kautta. Työ- ja päivätoimintakeskuksissa toteutettavien työelämän valmentautumisjaksojen ajankohtaa tulee pohtia. Ne tulee suunnitella yksilöllisesti opiskelijan tarpeet huomioiden. Koulutuksen aikana luotujen tavoitteiden harjoittelua jatketaan, näin elinikäinen oppiminen voi toteutua. Saattaen siirto -prosessin menetelmät ja hyödyt tulee tehdä tunnetuksi ja prosessia tulee kehittää. Siirtymävaiheen opas tai käsikirja tarpeellisine lomakkeineen olisi hyödyllinen tässä kehittämistyössä.

Asiasanat: kehitysvammaisuus, vaikeavammaisuus, siirtymävaihe, valmistava opetus, päivätoiminta, työtoiminta, elinikäinen oppiminen

ABSTRACT

Niemi, Heli

From vocational preparatory education to sheltered workshop: the field tested practices in the transitional phase of an intellectually disabled person. 61 p., 3 appendices. Language: Finnish, Autumn 2013. Diaconia University of Applied Sciences. Degree in Social Services: Bachelor of Social Services.

The object of this thesis was a severe intellectually disabled person's transitional phase from vocational preparatory and rehabilitating education to the day activity center. The aim of the thesis was that the information on intellectually disabled person's skills as well as need for the support would reach the future operational environment.

In this thesis, a study was made of the field tested practices concerning the transitional phase. The thesis is a qualitative study. The method in order to collect data was the group interview. The personnel of three day activity centers were interviewed. Also a questionnaire concerning the existing practices during the transitional phase was sent to the personnel of the vocational preparatory and rehabilitating education of the Keskuspuisto Vocational College.

According to the interviews the needed information of the new client is the information concerned the need for the support in daily activities and information about a possible disturbance of conduct. The importance of passing the information on client's communicative skills was emphasized in the answers in the questionnaire. All respondents shared the opinion that the so called escorted transition phase is a good practice.

As a conclusion, the planning and realization of the transitional phase should be developed by multiprofessional co-operation. The timing and realization of the practical training in sheltered workshops need to be planned taking individual needs into account. The appointed goals of education should pass on to the following operational environment. In this way, the lifelong learning can come true.

Key words: intellectual disability, a transitional phase, vocational preparatory education, sheltered workshop, lifelong learning

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVA HENKILÖ.....	8
2.1 Kehitysvamma lääketieteen näkökulmasta.....	8
2.2 Kehitysvamma toimintakyvyn näkökulmasta	9
2.3 Kehitysvamma sosiaalisesta näkökulmasta	10
2.4 Vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset	10
2.5 Yksilökeskeinen työote.....	11
2.6 Itsemääräämisoikeuden toteutumien.....	11
3 KESKUSPUISTON AMMATTIOPISTO	13
3.1 Ammatillinen erityisopetus.....	13
3.2 Valmentava ja kuntouttava koulutus, Valmentava 2	14
3.3 Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus vaikeimmin kehitysvammaisille	15
3.4 Elinikäinen oppiminen	16
4 SIIRTYMÄVAIHE	17
4.1 Siirtymän suunnittelu	18
4.2 Siirtymävaiheen tiedonsiirto.....	19
5 SIIRTYMÄVAIHEEN OLEMASSA OLEVAT KÄYTÄNNÖT.....	20
5.1 Siirtymävaiheen tiedonsiirron käytännöt.....	20
5.2 Tulevaan toimintaympäristöön välitettävää tietoa	22
5.3 Tiedonsiirron onnistumiseen vaikuttavia tekijöitä.....	23
5.4 Siirtymävaiheen tiedonsiirron onnistumista haittaavia tekijöitä	25
6 TYÖ- JA PÄIVÄTOIMINTA.....	27
6.1 Päivätoiminta.....	27
6.2 Työtoiminta.....	28
6.3 Palvelun tarjoajat.....	29
7 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET.....	30

7.1 Aiemmat tutkimukset	31
7.2 Ruotsin mallissa tuetaan kynnyksellä	32
8 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	34
8.1 Menetelmän valinta	34
8.2. Tutkimusympäristö	35
8.3 Aineiston keruu.....	35
8.4 Sisällön analyysi.....	36
8.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	36
9 TUTKIMUSTULOKSET	38
9.1 Millä tavalla toimintakeskusten ohjaajat toivovat saavansa tiedon?	38
9.2 Mitä tietoa toimintakeskusten ohjaajat tarvitsevat?	40
9.3 Siirtymävaiheen tiedonsiirron onnistumiseen vaikuttavat seikat	43
9.4 Siirtymävaiheen tiedonsiirron epäonnistumiseen vaikuttavat seikat	44
10 JOHTOPÄÄTÖKSET	46
10.1 Moniammatillinenyhteistyö	47
10.2 Työelämän valmentautumisjakson ajankohta.....	49
10.3 Saattaen siirto -prosessin tuntemus	50
10.4 Elinikäisen oppimisen toteutuminen	51
11 POHDINTA	53
11.1 Ammatillinen kasvuni sosiaalialan työntekijänä	53
11.2 Siirtymävaiheen suunnittelun ja toteutuksen malli	54
11.3 Ehdotus jatkotutkimuksen aiheeksi	56
LÄHTEET	58
LIITEET	64
Liite 1: Informaatiokirje haastateltaville.....	64
Liite 2: Haastattelurunko.....	66
Liite 3: Kysely Keskuspuiston ammattiopiston henkilöstölle	67

1 JOHDANTO

Elämän eri siirtymävaiheet ovat riskialttiita jaksoja. Näin on erityisesti nuoren elämässä, jolla on kehitysvamma. Opinnäytetyössäni tarkastelen valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa opintonsa päättävän vaikeimmin kehitysvammaisen nuoren siirtymää työ- tai päivätoimintaan, erityisesti siihen liittyviä tiedonsiirron käytänteitä. Opinnäytetyöstäni hyöttyy ensisijaisesti siirtymävaiheessa oleva erityistä tukea tarvitseva opiskelija, sekä kaikki ne henkilöt, jotka opiskelijaa ohjaavat siirtymävaiheessa sekä sen jälkeen.

Koulutuksen aikana opiskelija harjoittelee yksilöllisten tavoitteiden mukaisesti vuorovaikutukseen, sosiaalisiin taitoihin, yhteiskunnassa toimimiseen, arkielämän taitoihin ja työelämän valmiuksiin liittyviä asioita. Tavoite saattaa olla, että henkilö oppii jonkin puhetta tukevan tai korvaavan kommunikaatiomenetelmän, pukeutumaan itsenäisemmin, kuten vetämään vetoketjun kiinni, koukkaamaan lusikalla ruokaa lautaselta tai lajittelemaan likaiset astiat ruokailun päätteeksi. Näitä asioita harjoitellaan koulutuksen aikana, niiden oppimiseksi luodaan menetelmät ja niitä arvioidaan. Oppimisprosessi jää usein kesken koulutuksen aikana. Siirtymävaihe on hyvin merkityksellinen vaikeimmin kehitysvammaisen henkilön elämässä oppimisen ja itsenäisemmän elämän kannalta. Niin sanottuna punaisena lankana opinnäytetyössäni on vaikeimmin kehitysvammaisen henkilön elinikäinen oppiminen. Siirtymävaiheen onnistuessa oppiminen jatkuu tulevassa työ- ja päivätoimintakeskuksessa. Koulutuksen aikana luotujen tavoitteiden harjoittelua jatketaan ja elinikäinen oppiminen voi toteutua.

Työskentelen Keskuspuiston ammattiopiston valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa Järvenpään toimipaikassa, jossa toimii valmentava 2:n työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus vaikeimmin kehitysvammaisille (TYVA). Lukuvuonna 2013–2014 Järvenpään TYVA-linjalla opiskelee seitsemän erityistä tukea tarvitsevaa henkilöä. Henkilökunta koostuu lehtorista, ohjaajasta sekä henkilökohtaisista ohjaajista. Valtaosalla opiskelijoista on keskivaikea tai vaikea kehitysvamma sekä muita toimintakykyä rajoittavia tekijöitä kuten cp-vamma, epilepsia ja liikuntarajoitteita. Pääsääntöisesti TYVA-linjan päättäneet

opiskelijat siirtyvät oman kuntansa tai kaupunkinsa, kuntayhtymän tai kolmannen sektorin työ- ja päivätoimintakeskukseen. Opinnäytetyöni aiheen ajankohaisuus käy ilmi keskusteluissa, joita olen käynyt kollegojeni kanssa Keskuspuiston ammattiopistosta. Olemme pohtineet tahoillamme, miten parhaiten saisimme siirretyksi opintonsa päättävien opiskelijoiden osaamisen sekä tuen ja ohjauksen tarpeen tulevaan toimintaympäristöön. Opinnäytetyöni aihe muotoutui, kun työyhteisöni ehdotti, että tutkisin siirtymävaiheen käytäntöjä ja kirjaisin ne.

Aloitan teoriaosuuden luvulla kaksi kertomalla eri näkökulmista, joiden kautta kehitysvammaisuutta tarkastellaan. Samassa luvussa kirjoitan myös yksilökeskeisestä työotteesta, joka on vallitseva työskentelytapa tänä päivänä kehitysvamma-alalla. Yksilökeskeisen työotteen kautta erityistä tukea tarvitsevan henkilön itsemääräämisoikeus saa paremmat olosuhteet toteutua. Erityisopetuksesta Keskuspuiston ammattiopiston toteuttamana kerron luvussa kolme sekä avaan elinikäisen oppimisen käsitettä. Siirtymävaihetta, sekä siihen liittyvää tiedonsiirtoa avaan luvussa neljä. Keväällä 2013 tein kartoituksen Keskuspuiston ammattiopiston valmentava 2:n olemassa olevista siirtymävaiheen käytännöistä. Kartoituksen yhteenveto on luvussa viisi. Työ- ja päivätoiminnasta sekä palvelujen tarjoajista kerron luvussa kuusi.

Tutkimuksen tarkoituksesta, tavoitteista sekä toteuttamisesta kerron luvuissa seitsemän ja kahdeksan. Tutkimuskysymykseni vastaukset, jotka sain haastatteleamalla työ- ja päivätoimintakeskusten ohjaajia, ovat luettavissa luvussa yhdeksän. Luvussa kymmenen kerron johtopäätökset, jotka tein. Johtopäätöksissä painotan esitettyjä kehittämisideoita. Havaitsin niin valmentava 2:n kuin myös työ- ja päivätoimintakeskusten työntekijöiden pohtineen siirtymävaiheen problematiikkaa. Heillä oli esittää monia ajatuksia siirtymävaiheen tiedonsiirron kehittämiseksi. Kaikilla yhteisenä tavoitteena on erityistä tukea tarvitsevan henkilön elämänlaadun koheneminen kuntouttavasta näkökulmasta, yksilökeskeisen työotteen kautta, jotta elinikäinen oppiminen voisi toteutua. Lopuksi pohdin ammatillista kasvuani opinnäytetyön prosessin aikana sekä esitän jatkotutkimusaiheen.

2 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVA HENKILÖ

Kehitysvamma on vaurio tai vamma, joka haittaa jokapäiväistä selviytymistä sitä vähemmän, mitä paremmin yhteiskunta on suunniteltu meille kaikille. Elääkseen tasa-arvoisina jäseninä yhteiskunnassa, kehitysvammaiset henkilöt tarvitsevat ohjausta, tukea ja palveluita. Näiden tarve voi liittyä omatoimisuuteen, sosiaaliin taitoihin, kommunikaatioon, kodinhoitoon, terveyteen, vapaa-aikaan, ympäristössä liikkumiseen, turvallisuuteen ja työhön. Yksilöllinen, tarpeenmukainen tuki ja ohjaus tekevät mahdolliseksi sen, että kehitysvammaisen ihminen voi elää hyvää, mielekästä ja arvokasta elämää. Mitä paremmin tämä toteutuu, sitä vähemmän ilmenee kehitysvammaiselle henkilölle ominaista haasteellista käyttäytymistä, joka usein on seurausta juuri vuorovaikutuksen ongelmista ympäristön kanssa. (Räty & Tolvanen 2008, 147.)

Uusien asioiden oppiminen ja käsitteellinen ajattelu on kehitysvammaisille henkilöille vaikeaa, sillä kehitysvamma on vamma ymmärtämisen ja käsityskyvyn alueella. Suomessa on noin 40 000 kehitysvammaista henkilöä. Kehitysvammaisuutta voi tarkastella kolmesta eri näkökulmasta, joita ovat lääketiede, toimintakyky ja sosiaalinen näkökulma. (Rajaniemi & Seppälä 2012a.)

2.1 Kehitysvamma lääketieteen näkökulmasta

Lääketieteen näkökulma on kiinnostunut vamman syistä ja sen vaikutuksista henkilön hyvinvointiin ja terveydentilaan. Vamma voi johtua joko syntymää edeltävistä syistä, geneettisistä muutoksista, synnytyksen yhteydessä sattuneista vaurioista tai lapsuusiän sairauksista tai tapaturmista. Osa syistä jää kokonaan selvittämättä. Suomessa kehitysvammaisuuden diagnosointi perustuu Maailman terveysjärjestön WHO:n ICD-10 tautiluokitukseen. Sen mukaan kehitysvammaisiksi määritellään ne ihmiset, joiden mielen kehitys on epätäydellinen tai estynyt. Kehitysvammaisella henkilöllä taidot, jotka ilmaantuvat kehitysiässä, ovat heikosti kehittyneitä. Tällaisia taitoja ovat älylliset, kielelliset, sosiaaliset ja motoriset taidot, ne vaikuttavat yleiseen älykkyytasoon. ICD-10 tautiluokituk-

sen mukaan kehitysvammaisuus jaotellaan lievään, keskivaikeaan, vaikeaan ja syvään kehitysvammaisuuteen. (Rajaniemi & Seppälä 2012b).

2.2 Kehitysvamma toimintakyvyn näkökulmasta

Kun kehitysvammaisuutta tarkastellaan toimintakyvyn näkökulmasta, pohditaan ympäristön ja yksilön välistä suhdetta, arjessa selviytymistä ja elämänlaatua yleensä. Toimintakyky voidaan jakaa fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn. Haasteet, joita kehitysvammaisen henkilö arjessa kohtaa, johtuvat pääsääntöisesti siitä, että eri tilanteissa nousevat vaatimukset ja hänen oma toimintakykynsä ovat ristiriidassa keskenään. Toimintakyky on olosuhteista riippuvainen. Kehitysvammaisen henkilö tarvitsee ohjausta, tukea ja hoitoa, jos hänen toimintakykynsä ei ole riittävä eri tilanteista suoriutumiseen. Asumiseen, koulutukseen ja vapaa-ajan viettoon voidaan antaa mahdollisuuksia erilaisten järjestelyjen ja tukitoimien kautta. Tukiverkot ja sosiaaliset suhteet ovat toimintakyvyn kannalta merkittäviä. Toimintaympäristöön vaikuttamalla voidaan tukea kehitysvammaisen henkilön toimintakykyä. (Rajaniemi & Seppälä 2012c.)

AAIDD (American Association of Intellectual and Developmental Disabilities) määrittelee kehitysvammaisuuden toimintakyvyn kautta seuraavasti

Kehitysvammaisuus on vammaisuutta. Sitä luonnehtivat huomattavat rajoitukset sekä älyllisissä toiminnoissa että adaptiivisessa toiminnassa ilmeten käsitteellisissä, sosiaalisissa ja käytännöllisissä taidoissa. Tämä vammaisuus on saanut alkunsa, ennen kuin henkilö on täyttänyt 18 vuotta. (Rajaniemi & Seppälä 2012d.)

Määritelmässä yleisten taitojen käsitteellä tarkoitetaan yksilön yleistä henkistä suorituskykyä. Näitä ovat ongelmanratkaisutaito ja päättelykyky, keskittymiskyky vaativa oman toiminnan suunnittelu sekä monimutkaisten asiayhteyksien ymmärtäminen. Adaptiivisilla toiminnoilla tarkoitetaan taitoja, joita ihminen tarvitsee jokapäiväisessä elämässä selviytymiseen. Näitä taitoja ovat käytännölliset, käsitteelliset ja sosiaaliset taidot kuten puheen tuottaminen ja sen ymmär-

täminen, lukeminen ja kirjoittaminen, rahan arvon ymmärtäminen ja sen käyttö ja ajan käsittäminen. (Rajaniemi & Seppälä 2012d.)

2.3 Kehitysvamma sosiaalisesta näkökulmasta

Tarkasteltaessa kehitysvammaisuutta sosiaalisesta näkökulmasta pohditaan yksilön suhdetta yhteisöön. Se, että yhteiskuntaa ei aina rakenneta soveltuvaksi kaikille sen jäsenille, aiheuttaa rakenteellisia esteitä, riippuvuutta muista ihmisistä, syrjäytymistä ja ennakkoluuloja. Yhteiskunnan asettamien esteiden ja asenteiden kautta jostain tietystä ominaisuudesta tulee vammaisuutta. Vammaispolitiikan keinoin pyritään vaikuttamaan tähän. Sosiaalisessa näkökulmassa painotetaan sitä, että vammasta aiheutuva haitta ei johdu niinkään vammasta vaan yhteiskunnasta ja ympäristöstä, toki lääketieteellinen näkemys itse vammasta hyväksytään. Erityisesti pyritään tuomaan esille sitä, että kehitysvammainen ihminen on enemmän kuin diagnoosi. Kaikkea hänen käyttäytymistään ei tule tulkita diagnoosista johtuvaksi. Kehitysvammainen henkilö on pohjimmiltaan samanlainen kuin kaikki muutkin, sosiaalinen näkökulma muistuttaa. (Rajaniemi & Seppälä 2012e.)

2.4 Vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset

Kehitysvammaisista ihmisistä vaikeimmin kehitysvammaisia on 5–10 %. Heistä on viime vuosina alettu puhua omana ryhmänään. Kansainvälisesti käytetään lyhennettä PMD =Profound Multiple Disabilities, jolla tarkoitetaan juuri kaikkein vaikeimmin vammaisia ja monivammaisia henkilöitä. (Rajaniemi & Seppälä 2012 a.) Yhteistä vaikeimmin kehitysvammaisille on se, että puheen sijasta he ilmaisevat itseään eleillä, ilmeillä ja äänneillä. He saattavat oppia uusia asioita parhaiten ehdollistamisen ja kehosta välittyvien aistikokemusten kautta. Uusien asioiden oppiminen vaatii useita toistoja He ilmaisevat tarpeensa ja tunteensa mahdollisesti tavallisuudesta poikkeavalla tavalla. Heille tulee tarjota tilaisuuksia tehdä valintoja jokapäiväisessä toiminnassa. (Kaski 2009, 169–170.)

2.5 Yksilökeskeinen työote

Yksilökeskeisen työotteen tavoite on, että kehitysvammaainen henkilö olisi yhteiskunnan aktiivinen jäsen. Kehitysvammaista henkilöä tulisi kohdella itsenäisenä ihmisenä, jolla on mahdollisuus osallistua yhteiskunnan toimintaan ja tehdä valintoja. Nämä ovat ihmisen perusoikeuksia. Yksilökeskeinen työote perustuu ratkaisukeskeiseen ja positiiviseen ajatteluun, jossa olennaista on usko löytää ihmisen voimavarat. Kehitysvammaisen ihmisen elämänsuunta ja -sisältö ovat usein riippuvaisia hänen kanssaan työskentelevien ammattilaisten toiminta- ja ohjaustavasta sekä siitä, ovatko tukipalvelut tarkoituksenmukaiset. Kehitysvammaisen henkilön lähi-ihmiset olettavat usein tietävänsä, mikä on hänelle hyvää elämää tehden päätökset puolestaan. Henkilöllä, jolla on kehitysvamma, tulee olla mahdollisuus harjoitella päätösten ja valintojen tekoa, jotta hän voisi olla osallinen omaan elämäänsä. Tähän hän tarvitsee tukea. (Vernerinet, 2012.)

Yksilökeskeisen työotteen kantava voima on aktiivinen tuki, jonka ydin on mahdollistava suhde. Tämä tarkoittaa sitä, että kehitysvammaisen henkilön puolesta ei tehdä eikä päätetä asioita, vaan häntä tuetaan ja kannustetaan tekemään itse niitä asioita, joihin hänellä on edellytykset. Lähtökohtana aktiivisessa tuessa on, että henkilö voi osallistua arjessa läsnä oleviin toimintoihin ja ihmissuhteisiin. Osallistumisen kautta yksilön elämänlaatu paranee. Kehitysvammaisen henkilön taidot ja sopeutuminen muuttuviin tilanteisiin kehittyvät yksilökeskeinen aktiivinen tuen myötä. (Beadle-Brown & Mansell 2011, 19, 25.)

2.6 Itsemääräämisoikeuden toteutumien

Kehitysvammaisuus katsotaan tänä päivänä ihmisoikeuskysymyksenä. Se velvoittaa päätöksentekijöitä sekä ammattilaisia tekemään päätöksiä ja ratkaisuja, jotka tukevat kehitysvammaisen henkilön oikeuksien toteutumista arjessa. (Vernerinet 2012.) Itsemääräämisoikeus on yksi ihmisen keskeisimmistä oikeuksista. Se on tilannesidonnainen käsite, joka tarkoittaa eri ihmisille eri asioita. Adap-

tiivisen toiminnan arviointi on yksi tapa määritellä kehitysvammaisuutta. Osa adaptiivista toimintaa on mahdollisuus ja kyky tehdä omaa elämää koskevia päätöksiä ja valintoja. Arvioitaessa kehitysvammaisuutta ja suunniteltaessa kehitysvammaisen henkilön tulevaisuutta tulee kiinnittää huomiota henkilön tuen tarpeeseen ja hänen voimavaroihin. Kehitysvammaisen henkilö tarvitsee erias-teista tukea valinnoissa ja päätöksenteossa. Näissä tilanteissa vanhemmat ja ammattilaiset ovat keskeisessä roolissa. On syytä tarkastella, saako kehitysvammaisen henkilö äänensä kuuluviin näissä valinnan- ja päätöksenteko tilanteissa. Toteutuuko erityistä tukea tarvitsevan henkilön itsemääräämisoikeus tilanteissa, joissa perheen jäsenet tai ammattilaiset auttavat häntä tekemään järkeviä valintoja ja päätöksiä? Tämä on tärkeä vallankäyttöön liittyvä eettinen kysymys. Sitä enemmän valtaa siirtyy kehitysvammaisen henkilön itsensä ulko-puolelle, mitä enemmän hän tukea ja ohjausta tarvitsee. Voimme antaa erityistä tukea tarvitsevalle henkilölle kokemuksen sisäisestä autonomiasta toiminnalla, joka kunnioittaa ihmisyyttä. Asenteet välittyvät kielenkäytön ja tekojen välityksel-lä. Yhteisössä, jossa on erilaisuutta hyväksyvä asenne ja riittävä tuki ja ohjaus, toteutuu kehitysvammaisen ihmisen omien voimavarojen huomioiminen ja hyö-dyntäminen parhaiten. Kehitysvammaiselle henkilölle jokapäiväisiin, meille hy-vin pieninäkin näyttäytyviin asioihin vaikuttaminen merkitsee valtaistumista. Vai-keimmin vammaisten autonomiaa tuetaan opettamalla heille puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja sekä opettelemalla käyttämään niitä myös itse, kuuntelemalla heidän tarpeitaan ja toiveitaan, olemalla kiinnostunut heidän elä-mänhistoriastaan ja hyväksymällä heidät osaksi yhteisöä. (Mehtäläinen & Tai-pale 2001, 111–113.)

3 KESKUSPUISTON AMMATIPIOISTO

Koulutuksellisen tasa-arvon periaate on kirjattu koulutuspoliittisiin linjauksiin sekä lainsäädäntöön. Koulutuspalvelujen saatavuutta tarkasteltaessa tasa-arvo ei toteudu erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden kohdalla. (Ammatillisen erityisopetuksen toimenpideohjelma 2004, 12.)

Keskuspuiston ammattiopisto on erityisoppilaitos ja erityisopetuksen kehittämiskeskus. Se on osa Orton-konsernia. Osaltaan se pyrkii vastaamaan koulutuksellisen tasa-arvon toteutumiseen. (Keskuspuiston ammattiopisto a.) Keskuspuiston ammattiopiston erityisenä koulutustehtävänä on järjestää erityisopetuksen yhteydessä annettavaa valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta (Laki ammatillisesta koulutuksesta 2011). Keskuspuiston ammattiopistolla on 14 toimipaikka pääkaupunkiseudulla ja muualla Uudellamaalla. Toisen asteen ammatillisessa ja valmentavassa koulutuksessa ja ammatillisessa aikuiskoulutuksessa opiskelee vuosittain noin 1200 opiskelijaa. Henkilöstömäärä Keskuspuistossa on noin 500. (Keskuspuiston ammattiopisto a.)

3.1 Ammatillinen erityisopetus

Yhteisöissä, joissa autonomiaa tuetaan, voidaan kasvaa autonomiseksi yksilöksi. Erityiskasvatus osaltaan tukee kehitysvammaisen ihmisen kasvua aikuisuuteen sisältäen arjen pedagogiikan. Erityispedagogiikan pyrkimys on pedagogisin keinoin tukea erityistä tukea tarvitsevaa henkilöä. Se on yksi menetelmällinen lähestymistapa vahvistamaan kehitysvammaisen ihmisen kasvua henkilöksi, joka on osallinen omassa elämässään. Henkilö valtaistuu, kun hän saa ohjausta ja oppii taitoja osallistuakseen yhteisön toimintaan. (Mehtäläinen & Taipale 2001, 117–119.)

Laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998) säättää, että vammaisuuden, kehityksessä viivästyminen tai muun syyn tähden erityisiä opetus- ja opiskelijahuollon palveluja tarvitsevan henkilön opetus tulee järjestää erityisopetuksena. Hä-

nelle tulee laatia henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). (Laki ammatillisesta koulutuksesta 1998.) HOJKS on työväline opiskelijalle, opettajalle ja opiskelijahuollolle mahdollistaen vuorovaikutuksen opinnoista suunnitelmallisesti. HOJKSin avulla voidaan jakaa informaatiota sekä ohjata ja ennakoida opintojen kulkua. Opetuksen sisältö ja toteuttamistapa valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa perustuu opiskelijan oppimisedellytyksiin ja tuen tarpeeseen, ne suunnitellaan aina kunkin opiskelijan kohdalla yksilöllisesti. (Miettinen & Virtanen 2007, 109.) Erityisopetuksessa olevien oppilaiden määrän kasvusta on ilmaistu huolta opetustoimessa ja mediassa. Tämä ei välttämättä ole huolenaihe, vaan se voidaan nähdä myös positiivisena kehityksenä siitä, että opetustoimi havaitsee erityistä tukea tarvitsevan oppilaan yhä paremmin. (Ikonen & Virtanen 2007, 51.)

3.2 Valmentava ja kuntouttava koulutus, Valmentava 2

Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava opetus ja ohjaus valmentava 2 on tarkoitettu henkilöille, joiden elämäntilanne tai edellytykset oppia ei mahdollista opiskelua ammatilliseen perustutkintoon tähtäävässä koulutuksessa. Valmentava 2:ssa opiskelijalle räätälöidään omannäköinen, yksilöllinen polku työelämään. Tavoitteena koulutuksessa on, että opiskelija saa tietoa ja taitoja työelämästä mahdollistaen sijoittumisen johonkin työtehtävään. Valmentava 2:ssa opiskelija oppii jokapäiväisessä elämässä sekä työpaikalla selviytymiseen tarvittavia valmiuksia. (Keskuspuiston ammattiopisto b.) Kuntoutus, joka on alkanut peruskoulussa, jatkuu toisen asteen valmentavassa koulutuksessa kokonaiskuntoutuksena. Osana kaikkia opintokokonaisuuksia valmentavan ja kuntouttavan koulutukseen tulee sisältyä aina opinto-ohjausta ja kokonaiskuntoutusta. Erityisopetuksen ohella kokonaiskuntoutukseen kuuluu toiminnallista, sosiaalista ja psyykkistä kuntoutusta. Kokonaiskuntoutuksen avulla ylläpidetään ja edelleen vahvistetaan toimintakykyä sekä pyritään löytämään arjessa selviytymiseen uusia valmiuksia. (Miettinen & Virtanen 2007, 112–113.)

3.3 Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus vaikeimmin kehitysvammaisille

Tavoitteena työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa koulutuksessa vaikeimmin kehitysvammaisille (TYVA-linja) on ylläpitää peruskoulussa hankittuja taitoja, kehittää kommunikaatio- ja päivittäistoimintojen taitoja, parantaa elämänlaatua ja löytää sopiva työtehtävä tai päivätoimintamuoto. Opiskelu painottuu sosiaalisten vuorovaikutustaitojen, kommunikaation ja päivittäistoimintojen harjoitteluun. Tavoitteena on funktionaalisen opetuksen keinoin vahvistaa niitä tietoja ja taitoja joiden turvin opiskelija selviytyy paremmin yhteiskunnassa. Opiskelu perustuu toiminnalliseen ja strukturoituun opetukseen ja ohjaukseen joka toteutetaan yhteistyössä opiskelijan sidosryhmien kanssa. Toiminta tähtää fyysiseen, toiminnalliseen, sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen inklusioon. TYVA-linjan opetus koostuu opintokokonaisuuksista, joita ovat:

- Opiskeluvalmiudet: oppimaan oppiminen, viestintä ja vuorovaikutus, toinen kotimainen kieli ja/tai vieraat kielet, matematiikka, tietotekniikka
- Toimintakyvyn edistyminen: yhteiskunnassa toimiminen, itsetuntemus ja sosiaaliset taidot, arkielämän taidot ja itsenäisen asumisen valmiudet, vapaa-aika, liikunta ja motoriset taidot, terveystieto, taide ja kulttuuri
- Työelämän valmiudet: työelämän valmiudet ja työelämään valmentautuminen
- Valinnaiset opinnot

Koulutus on 120 opintoviikon mittainen ja se kestää kolme vuotta. (Keskuspuiston ammattiopisto c.)

Opiskelijan elämäntilanne ja yksilölliset voimavarat sekä hänen toimintakykynsä määrittelevät sen, millaisiksi valmentavan ja kuntouttavan koulutuksen tavoitteet hänen kohdallaan yksilöllisesti laaditaan. Tavoitteet kirjataan HOJKS-asiakirjaan. Opiskelija saa myös tarpeidensa mukaan riittävää henkilökohtaista ohjausta. TYVA-koulutuksen aikana HOJKS-asiakirjaan kirjataan siirtymäsuunnitelma, joka on yksilöllisesti jokaisen opiskelijan omia tavoitteita tukeva. Suunnitelmassa huomioidaan tavoitteet, jotka liittyvät kuntoutukseen, asumiseen ja työtehtäviin. (Kaski 2009, 187–188.)

3.4 Elinikäinen oppiminen

Oppiminen on aiemmin kytketty tiukasti koulutukseen. Niiden erottaminen toisistaan on keskeinen linjanveto niin Suomessa kuin kansainvälisessäkin elinikäisen oppimisen strategiassa. Suomessa elinikäisen oppimisen toteutumiseksi halutaan koulutusjärjestelmässä sekä sen ulkopuolella luoda monipuolisia oppimismahdollisuuksia. Oppimiselle annetaan tunnustusta silloinkin, kun se on tapahtunut koulutusjärjestelmän ulkopuolella painottaen yksilön oppimista. (Kakkuri 2001, 124–125.)

Elinikäisen oppimisen avaintaidot ovat yksi keskeinen valmentavan opetuksen ja ohjauksen tavoite, joka on mainittu valtakunnallisessa opetussuunnitelmassa. Nämä taidot ovat edellytyksenä tulevaisuuden ja uusien tilanteiden haltuunotossa sekä läpi elämän jatkuvassa oppimisessa. Niillä on keskeinen vaikutus yksilön persoonan kehitykseen ja elämänlaatuun. Elinikäisen oppimisen taidot kuvastavat sitä, miten yksilö selviytyy erilaisista tilanteista, minkälainen on hänen ongelmanratkaisutaitonsa, mikä on hänen älyllinen joustavuutensa. Elinikäisen oppimisen avaintaidot lisäävät kykyä toimia muuttuvissa tilanteissa niin yhteiskunnassa kuin työelämässä. (Opetushallitus 2010, 13.)

Keskuspuiston ammattiopiston yksi tavoitteista on, että opiskelija omaksuu elinikäisen halun oppia uusia asioita (Keskuspuiston ammattiopisto a). Kuntoutuksen ja harjoittelun avulla sosiaalinen sopeutuminen ja älylliset kyvyt voivat muuttua, jopa parantua lähtötasosta riippumatta (Rajaniemi & Seppälä 2012 lääketieteellinen näkökulma). Jokaisella on oikeus koulutukseen ja elinikäiseen oppimiseen, se koskee yhtäläillä erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä (Mänty 2011, 104).

4 SIIRTYMÄVAIHE

Kehitysvammaisen henkilön näkökulmasta on erittäin tärkeää, että hänen oppimansa taidot ja osaaminen sekä tieto tuen ja ohjauksen tarpeesta siirtyy uuteen toimintaympäristöön. Valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa opiskelija on harjoitellut omien mieltymyksien tunnistamista ja valintojen tekoa. Näin on pyritty vahvistamaan henkilön täysivaltaistumista jotta hänen itsemääräämisoikeutensa voisi yhä paremmin toteutua. Lehtisen (2009) mukaan siirtymävaiheessa itsemääräämisoikeuden ja käyttäjäkeskeisyyden toteutuminen ovat keskeisiä tavoitteita. Käyttäjakeskeisyydellä siirtymävaiheessa tarkoitetaan, että kehitysvammaisen itse tekee päätökset palvelujen suunnittelusta ja järjestämisestä. Ammattihenkilöiden tehtävä on tukea asiakasta itsemääräämisoikeuden toteutumisessa. Asiakkaan tulee kyetä tekemään valintoja ja päätöksiä, mutta näiden taitojen puutteellisuus ei kuitenkaan saa olla esteenä asiakkaan kuulluksi tulemiselle ja niiden toteutumiselle palveluissa. Tämä vaatii henkilökunnalta kykyä kuunnella asiakasta ja opettaa häntä valitsemaan ja tekemään päätöksiä. Vaikeasti kehitysvammaisen voi olla haasteellista kertoa omia näkemyksiään. Tällöin erityisesti hänen läheisten, vanhempien kuuleminen on tärkeätä. (Lehtinen 2009, 48–49.) Siirtymävaiheesta käytetään myös termiä nivelvaihe. Nivelvaiheessa asiakkaan tilanne joko pysähtyy, taantuu tai etenee. Tuki, jota siirtymävaiheessa tulee antaa, on neuvontaa ja ohjausta. (Vinni 2007, 16–17.)

Yhdysvalloissa vammaisten nuorten siirtymävaiheiden suunnittelu- ja kehittämistyössä Andrew Halpern on vahvassa roolissa. Hän on määritellyt vammaisten nuorten opiskelijoiden siirtymävaiheen ymmärrettävästi niin teorian kuin käytännön tasolla. Hänen määritelmäänsä viitataan usein siirtymävaiheita käsittelevässä kirjallisuudessa. Halpernin mukaan siirtymävaihe on muutos yhteiskunnallisessa asemassa ensisijaisesti opiskelijan roolista oletettuihin aikuisen rooleihin. Nämä roolit sisältävät työllistymisen, osallistumisen toisen asteen koulutukseen, kodista huolehtimisen, asianmukaisen osallistumisen yhteisöön ja kokemuksen tyydyttävistä henkilökohtaisista ja sosiaalisista suhteista. Siirtymistä edistävään prosessiin kuuluu koulutusohjelmien sekä aikuisille tarjottujen palvelujen ja lähi yhteisön luonnollisen tuen osallistumisen ja yhteensovittamisen.

Siirtymän perusta tulee luoda jo peruskoulun aikana sisältäen laajasti käsittävän elämänuran ohjauksen. Neljäntoista vuoden ikä on suositeltava siirtymän suunnittelun aloitusajankohta. Opiskelijoita tulee rohkaista hyödyntämään kykynsä, heiltä tulee edellyttää mahdollisimman suurta vastuunottoa siirtymän suunnittelussa. (Wehman 2011, 3–4.)

4.1 Siirtymän suunnittelu

Siirtymäsuunnitelma on osa henkilökohtaista opetuksen järjestämistä koskevaa suunnitelmaa (HOJKS). HOJKSia arvioidaan ja päivitetään säännöllisesti. (Ikonen & Virtanen 2001, 42–44.) Jatkosuunnitelmassa tulee ottaa huomioon tavoitteet, jotka liittyvät kuntoutukseen, asumiseen sekä työtehtäviin (Miettinen & Virtanen 2007, 110). Jahnukaisen mukaan siirtymän suunnittelu vaiheessa opiskelijalle tulee kertoa opiskelun jälkeisistä eri vaihtoehtoista. Hänellä tulisi olla mahdollisuus käydä tutustumassa eri työ- ja päivätoimintapaikkoihin. Ansiokkaasti toteutettu koulutus- ja kuntoutustyö saattaa valua hukkaan, jos siirtymävaihe on puutteellisesti suunniteltu tai se laiminlyödään kokonaan. Parhaimmillaan siirtymävaihe jatkuu aina siihen asti, kunnes opintonsa päättänyt henkilö on löytänyt paikkansa tulevassa toimintaympäristössä. Yhteistyötä näiden tahojen kanssa tulisi olla siihen asti, kunnes toiminta uuden asiakkaan kohdalla on vakiintunut. (Jahnukainen 2001, 306–309.) Kun nuori vammaisen henkilö saa riittävän tuen ja ohjauksen siirtymävaiheessa, vaikuttaa se merkittävästi hänen elämänsä mahdollisuuksiin (Booth, Bush & Scott 2011, 36).

Siirtymäprosessin tulee olla tavoitteellista ja sen tarkoitus on edistää kehitysvammaisen henkilön kognitiivisia taitoja ja toimintakykyä. Päämääränä on helpottaa siirtymistä koulusta koulun jälkeisiin aktiviteetteihin. Koulun jälkeisiä aktiviteettejä voivat olla valmentava ja ammatillinen koulutus, työelämä sisältäen tuetun työn ja/tai työ- ja päivätoiminnan, itsenäisen asumisen ja osallisuuden yhteiskuntaan. Palvelujen tulee perustua nuoren yksilöllisiin tarpeisiin huomioiden hänen vahvuudet, kiinnostuksen kohteet ja mieltymykset. Siirtymävaiheessa olevan vammaisen nuoren tulee saada ohjausta ja yhteen sovitettuja palveluja. Hänen tulee saada kokemuksia yhteisöstä, työllistymismahdollisuuksista

sekä muista koulunjälkeiseen aikuiselämään kuuluvista asioista. Jos henkilön kohdalla on asianmukaista, hänen tulee saada työkyvyn arviointia sekä ohjausta ja tukea päivittäistaitojen hankkimiseen. (Wehman 2011, 4.)

4.2 Siirtymävaiheen tiedonsiirto

Ammatillisessa erityisopetuksessa tavoitteena on auttaa nuorta aikuistumaan ja integroitumaan yhteiskuntaan. Erityisesti kehitysvammaisilla aikuisuuteen siirtyminen voi olla vaikeampaa ja hän tarvitsee ulkopuolisen tahon tukea ja apua. (Mänty 2011, 104.) Tästä syystä ammattilaisten rooli nousee tärkeäksi tiedon ja kehitysvammaisen taitojen siirrossa opiskelupaikan, kodin ja työtoimintapaikan välillä. Tämä vaatii työntekijältä asiakkaan hyvin tuntemista ja hänen tavoitteiden mukaista ohjausta. Lisäksi verkostoituminen vammaisen lähipiirin kanssa mahdollistaa asiakasta palvelevan lopputuloksen. (Jahnukainen 2001, 307.)

Siirtymävaiheessa, kun opiskelija on päättämässä opintojaan ja siirtymässä tulevaan päivä- tai työtoimintaan, ohjaamisen kannalta tärkeät tiedot voi siirtää opiskelijan tai hänen huoltajan/edunvalvojan suostumuksella päivä- tai työtoiminnan ohjaajille (Jyväskylän ammattikorkeakoulu, asiakirjojen salassapito ja tiedonsiirto 2012). Opiskelijaa ohjaavalla henkilöstöllä on oikeus antaa työssäoppimispaikan henkilöstölle tietoa, joka on oleellista opiskelijan tehtävien hoidon kannalta, tätä on myös tieto, joka koskee opiskelijan toimintakykyä ja terveydentilaa (Opetushallitus 2012).

5 SIIRTYMÄVAIHEEN OLEMASSA OLEVAT KÄYTÄNNÖT

Keväällä 2013 tein kartoituksen Keskuspuiston ammattiopiston valmentava 2:n työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus vaikeimmin kehitysvammaisille (TYVA) -linjan opiskelijoiden siirtymävaiheen hyviksi koetuista käytännöistä ja menetelmistä. Lähetin kyselyn sähköpostitse kuuteen Keskuspuiston ammattiopiston toimipaikkaan, joissa toteutetaan valmentava 2:n TYVA-koulutusta. (Liite 3) Kohdistin kyselyn opettajille, kouluttajille ja / tai ohjaajille. Pohdimme teemaa myös omassa toimipaikassani Järvenpäässä. Tässä luvussa esitän kyselyn yhteenvedon.

5.1 Siirtymävaiheen tiedonsiirron käytännöt

Siirtymävaihe Keskuspuiston ammattiopistossa on pituudeltaan kevätlukukauden mittainen. Valmentava 2:n TYVA-linjan opiskelijoille laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS -asiakirja). Yksi merkittävä tiedonsiirron käytäntö on viimeisen kevään HOJKS-kokous, joka pidetään tammikuussa. HOJKS-kokoukseen kutsutaan sidosryhmään kuuluvat tahot kuten vanhemmat, mahdollisen ryhmäkodin henkilökunnan edustaja, kunnan palveluista vastaava henkilö sekä mahdolliset puhe- ja/tai fysioterapeutit. Jos tässä vaiheessa tiedetään tuleva työ- ja päivätoimintapaikka, kutsutaan myös sen edustaja. HOJKS-kokouksessa sovitaan tulevaan työ- ja päivätoimintaan tutustumisesta opiskelijan yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tutustumisjaksot kirjataan HOJKS-asiakirjan siirtosuunnitelmaan termillä työelämän valmentautumisjakso. Opiskelija tai hänen huoltaja/edunvalvoja allekirjoittaa HOJKSin ja näin sitoutuu siirtosuunnitelmaan. Erillisellä allekirjoituksella opiskelija tai hänen huoltaja/edunvalvoja antaa luvan tiedonsiirtoon opiskelijan siirtymän onnistumisen kannalta merkittävien seikkojen osalta.

Työelämän valmentautumisjaksot tulevassa työ- ja päivätoimintakeskuksessa on yleinen tiedonsiirron käytäntö siirtymävaiheessa, silloin kun on saatu riittävän ajoissa päätös siitä, mihin opiskelija opintonsa päättäessään siirtyy. Keskus-

puistossa kuin myös työ- ja päivätoimintakeskuksissa termi ”saattaen siirto” on yleisesti tunnettu opiskelijan siirtyessä ohjaajan tuella valmentavasta ja kuntouttavasta opetuksesta työ- ja päivätoimintaan. TYVA-linjalla opintonsa päättävä opiskelija sekä ohjaaja toteuttavat opiskelua työ- ja päivätoimintakeskuksessa tutustuen sen toimintoihin. Vastavuoroisesti toimintakeskuksen ohjaajat saavat tietoa uudesta asiakkaastaan. Siirtymävaiheen tiedonsiirto painottuu tiedonsiirtoon TYVA-linjan henkilökunnalta tulevan toimintakeskuksen henkilökunnalle. Jakson päätteeksi pidetään loppukeskustelu, jossa opettaja, opiskelija, ohjaaja ja toimintakeskuksen ohjaaja arvioivat paikan soveltuvuutta opiskelijalle.

Työ- ja päivätoimintakeskus saattaa olla entuudestaan tuttu, jos opiskelija on viettänyt siellä loma-aikoja. Silloin työelämän valmentautumisjaksot ovat lyhyempiä, muutamien päivien mittaisia. Jos taas työ- ja päivätoimintakeskus on aivan uusi ympäristö, silloin työelämän valmentautumisjaksoja toteutetaan muutamien viikkojen jaksoissa. Jos tietoa opiskelijan tulevasta paikasta ei saada ajoissa, opiskelija käy tutustumassa 1-3 mahdollisessa tulevassa työ- ja päivätoimintakeskuksessa. Tutustumiskäynneillä opiskelijalla on mukana henkilökohtainen ohjaaja, joka välittää tietoa suullisesti kertoen ja vastaten henkilökunnan kysymyksiin. Tällaisen tutustumisen aikana tiedonsiirtoa ei juuri tapahdu, koska ei ole vielä tiedossa minne opiskelija tulee sijoittumaan.

Käytäntönä joissain toimipaikoissa on myös kutsua tulevan toimintaympäristön henkilökuntaa tutustumaan heidän tulevan asiakkaansa koulutyöskentelyyn. Samalla voidaan esitellä eri toimintoja ja menetelmiä sekä opetusmateriaalia sekä keskustella tutustumisen aikana esille tulleista ajatuksista ja havainnoista. Yhteistyö vanhempien, huoltajien sekä muiden sidosryhmien edustajien kanssa kuten sosiaalityöntekijän ja/tai palveluohjaajan kanssa on merkityksellinen käytäntö. On tärkeää, että edellä mainitut myös arvioivat yhdessä opiskelijan kanssa, että mikä ja millainen paikka sopii parhaiten opiskelijalle ja että vaihtoehdoista puhutaan riittävästi. Kiinteä yhteistyö opiskelijan mahdollisten omien fyysio-, puhe- ja toimintaterapeuttien kanssa on merkityksellinen tiedonsiirron käytäntö siirtymävaiheessa, sillä he pääsääntöisesti jatkavat työtä opiskelijan kanssa uudessakin paikassa TYVA-linjan opintojen päätyttyä.

Yleisenä käytäntönä on koota opiskelijalle siirtymäkansio, josta voidaan käyttää myös nimitystä portfolio tai muistokansio. Siinä kerrotaan kuvien ja tekstien avulla opiskelijan osaaminen, mielenkiinnonkohteet, toiveet ja haaveet sisältäen erilaisia ohjeita kuten toimintaohje ja uintiohje, HOJKS-lomake ja erilaisia opiskelun ja toiminnan arvioita. Joissain toimipaikoissa on käytäntönä, että opintonsa päättävä opiskelija tekee ohjaajan avustuksella Koulusta työhön -kansion joka on Vaikeavammaisten yhteiskunnallisen integroitumisen kehittäminen (VAVA) -hankkeessa tuotettua VAVA 2 -materiaalia. Opiskelija vie sen mukanaan tulevaan työ- ja päivätoimintakeskukseen. Kansio sisältää kirjallisen tiedon opiskelijasta. Kommunikaatiopassi on myös yleinen käytäntö, siinä kuvataan opiskelijan kommunikaatiota ja hänen käyttämiään kommunikaatiovälineitä, mieltymyksen kohteita, ja lyhyesti tuen tarve arkielämän taidoissa. Joissain toimipaikoissa annetaan opiskelijan mukaan DVD tai muistitikulle siirrettyä videomateriaalia, joka kuvaa opiskelijan kommunikaatiota, fyysistä ohjausta päivittäistoiminnoissa ja muissa arjen tilanteissa. Siirtymävaiheen tiedonsiirron käytänteitä ovat myös erilaiset opiskelijan tarpeista lähtöisin valmistetut materiaalit kuten kuvalliset ohjeistukset, tarvitsen apua -kortti, ensin–sitten-kortti, kuvapohjat tai muu tarpeellinen materiaali, joka helpottaa opiskelijan siirtymää.

5.2 Tulevaan toimintaympäristöön välitettävää tietoa

Keskeiset asiat liittyen opiskelijan osaamiseen ja tuen tarpeeseen, joita tulevaan toimintaympäristöön pyritään siirtämään liittyvät kommunikaatioon ja vuorovaikutukseen, päivittäistoimintoihin, itsenäisen elämän taitoihin ja työtaitoihin, ohjauksen määrään ja siihen, millä tavoin opiskelijaa tulee ohjata.

Huomiota tulee kiinnittää opiskelijan kommunikaatiotaitoihin ja käytössä oleviin puhetta tukevan tai korvaavan kommunikaation menetelmiin. Tietoa tulee siirtää kuvien käyttämisestä kommunikaatiossa, työohjeissa ja päiväjärjestyksessä. Tulevaan toimintaympäristöön tulee siirtää kuvien aktiivinen käyttö tukemaan opiskelijan toimintaa. Jotta tämä toteutuisi, on monissa toimipaikoissa tapana antaa opiskelijan mukaan hänen käytössään olevat pcs-kuvat (pcs =picture communication symbols).

Tieto opiskelijan taidoista liittyen päivittäistoimintoihin tulee siirtää, jotta opitut taidot tulisivat jatkossa käyttöön. Tietoa tulee siirtää käytössä olevista henkilökohtaisista apuvälineistä, miten ja milloin niitä käytetään. Säännöllisen liikunnan merkitys arjessa ja päivittäisessä toiminnassa tulee ottaa myös huomioon opiskelijan edellytykset huomioiden. Joidenkin kohdalla tämä tarkoittaa kuntouttavaa ja motorisia taitoja ylläpitävää toimintaa. Tärkeää on kertoa siitä, millä tavoin opiskelija ruokailee, tarvitseeko apuvälineitä ja minkälaista tulee olla ruoan koostumus. Perushoitoon liittyvät asiat kuten käyttääkö henkilö vaippoja, istuu ko wc-istuimella ilman tukea vai tarvitseeko apuvälineitä, onko vatsantoiminnalle mahdollisesti muodostunut jokin tietty rytmi ja muut vastaavat seikat ovat myös olennaista siirrettävää tietoa.

Itsenäisen elämän taitoihin ja työtaitoihin liittyen tärkeäksi seikaksi mainittiin opiskelijan vahvuuksien painottaminen tiedonsiirrossa, varsinkin, jos opiskelijan toiminnallinen taso on alhainen. Näin vastaanottavalle taholle ei muodostu käsitystä ainoastaan vielä haasteita tuottavista asioista. Tietoa tulee välittää niistä asioista, joissa opiskelija on mahdollisimman omatoiminen ja saa onnistumisen kokemuksia. Vastaanottavalle taholle tulee kertoa mitkä ovat ne orastavat taidot ja vielä kehittymässä olevat toiminnan osa-alueet jotka eivät tule vielä automaattisesti esille, vaan vaativat vielä tietyn olosuhteen tai tuen. Toisaalta ymmärretään myös se, että tuen tarvetta ei voi peitellä eikä väheksyä. Tuen tarve tulee kuvata konkreettisin esimerkein missä tilanteissa ja missä asioissa opiskelija tarvitsee tukea ja ohjausta.

On tärkeää myös esitellä konkreettisia keinoja haastavien tilanteiden ennaltaehkäisemiseen ja niiden purkuun. Jos opiskelijalla ilmenee haastavaa käyttäytymistä, on opiskelijan hyvinvoinnin kannalta tärkeää kertoa vastaanottavalle taholle, kuinka opiskelijan saa rauhoittumaan ja jälleen kontaktiin.

5.3 Tiedonsiirron onnistumiseen vaikuttavia tekijöitä

Kyselyyn vastanneiden mukaan edellisessä kappaleessa kuvatut työelämän valmentautumisjaksot ovat osoittautuneet hyväksi tiedonsiirron käytännöksi siir-

tymävaiheessa. Tavoitteet jaksoille kannattaa pitää realistisina ja miettiä vain muutamia keskeisiä ydinasioita, joihin kulloinkin kyseessä olevan opiskelijan siirroissa keskitytään. Tarpeellisen materiaalin valmistus opiskelijalle tulevaa ympäristöä varten helpottaa opiskelijan siirtymää. Hyväksi on koettu se, että työelämän valmentautumisjaksot painottuvat viimeisen opiskeluvuoden ajalle ja niiden määrää lisätään opintojen loppua kohti.

Tiedonsiirron onnistumiseen vaikuttaa yhteistyö vastaanottavan tahon kanssa. Onnistumiseen vaikuttaa se, jos yhteistyötä on ollut jo aiemmin ja osapuolet tuntevat toisensa jo entuudestaan. Tutustumiskäynnit tulevasta toimintaympäristöstä opiskelijan opiskeluympäristöön on myös merkityksellinen tiedonsiirron kannalta. Hyväksi on koettu myös se, että lähettävällä ja vastaanottavalla taholla on mahdollisesti ollut yhteisiä koulutuksia liittyen esimerkiksi kommunikatiomenetelmiin.

Tiedonsiirron onnistumista siirtymävaiheessa tukee TYVA-linjan henkilökunnan ymmärrys tulevan toimintaympäristön käytettävissä olevista resursseista ja reunaehdoista. On hyödyllistä miettiä jo etukäteen saattaen siirron yhteydessä, että missä toiminnoissa opiskelija selviytyy mahdollisimman vähäisellä tuella.

Onnistumiseen vaikuttaa myös työelämän valmentautumisjaksolla olevan henkilökohtaisen ohjaajan tai ohjaajan vuorovaikutustaidot, sekä se, että hän on saanut riittävän perehdytyksen ja ohjeistuksen asioista, joita saattaen siirrossa painotetaan. Oleellista onnistumisen kannalta on myös se, että hän tuntee opiskelijan riittävän hyvin.

Tieto on välittynyt onnistuneesti silloin, kun työelämään valmentautumisjaksot ovat olleet ennalta hyvin suunniteltuja yhteistyössä työ- ja päivätoimintakeskuksen henkilökunnan sekä mahdollisesti muiden sidosryhmien kanssa. Kun asiat sovitaan ja suunnitellaan yhdessä, on sitoutuminen vahvempaa. Tiedon siirtymiseen vaikuttaa merkityksellisesti se, että työelämänvalmentautumisjakson aikana toimintakeskuksen henkilökunnasta on nimetty henkilö seuraamassa heille siirtyvän asiakkaan toimintaa. Oleellista onnistumisen kannalta on myös jakson arviointi.

Tiedonsiirtoon käytettävissä oleva aika on merkityksellinen, vuoropuhelun ja luottamuksen syntyminen vaatii aikaa, avoimuus ja myönteisyys vaikuttavat luonnollisesti onnistumiseen. Vuoropuhelu eri yhteistyötahojen välillä toteutuu muun muassa HOJKS-kokouksissa. Ensisijaisesti siirtymävaiheen tiedonsiirron onnistumiseen vaikuttaa se, että riittävän ajoissa on saatu tietoa siitä, mikä on TYVA-linjalla opintonsa päättävän opiskelijan tuleva työ- ja päivätoimintakeskus. Opiskelijan kotikuntien ja -kaupunkien päätöksiä tekevät virkamiehet ovat tässä merkityksellisessä roolissa.

5.4 Siirtymävaiheen tiedonsiirron onnistumista haittaavia tekijöitä

Siirtymävaiheen tiedonsiirrossa on havaittu, että pelkkä kirjallisesti annettu tieto ei siirry käytäntöön. HOJKS-asiakirja koetaan toimintakeskuksissa vaikealukuisiksi. Asiakirjassa on paljon tekstiä sisältäen kolmen vuoden tavoitteet, menetelmät ja arviot kaikilta opetussuunnitelman alueilta. Tieto opiskelijan TYVA-koulutuksen aikana saavutetuista taidoista ja osaamisesta sekä tuen tarpeesta harvoin siirtyy tulevaan toimintaympäristöön, jos tiedon siirto jätetään vanhempien tai ryhmäkodin ohjaajien varaan. Siirtymävaiheen tiedonsiirrossa kommunikaation ohjaus jää joskus vieraaksi, varsinkin, jos kommunikaatiomenetelmä, jota opiskelija käyttää, on ennestään vieras toimintakeskuksen henkilökunnalle.

Siirtymävaiheen tiedonsiirtoa haittaa olennaisesti se, jos opiskelija ei syystä tai toisesta pääse työelämänvalmentautumisjaksolle työ- ja päivätoimintaan. Myös se estää saattaen siirron toteuttamista, jos vammaispalvelujen viranhaltija tekee päätöksen tulevasta päivätoimintapaikasta vasta kesällä opintojen jo päättyttyä. Jos työelämänvalmentautumisjakson aikana ei vielä ole tiedossa opiskelijan tuleva jatkopaikka ja työ- ja toimintakeskuksessa ollaan vasta tutustumassa, niin silloin työ- ja toimintakeskuksen henkilökunnalla ei ole motivaatiota syvempään perehtymiseen opiskelijaan eikä tiedon vastaanottamiseen. Tiedonsiirron onnistumista haittaavia tekijöitä ovat myös ajalliset resurssit, jos käytettävissä oleva aika on liian lyhyt. Työharjoittelujakson puutteellinen seuraaminen ja se, jos opiskelija ei saa tarvitsemaansa ohjausta harjoittelujakson aikana, vaikuttaa tiedonsiirron onnistumiseen. Tiedonsiirtoa siirtymävaiheessa haittaa myös se,

jos työelämänvalmentautumisjaksolla työ- ja päivätoimintakeskuksessa ei ole erikseen osoitettu työntekijää joka perehtyy uuteen heille tulevaan asiakkaaseen ottaen vastaan tiedon ja itse kysellen.

Erilaiset toimintakulttuurit haittaavat myös tiedonsiirtoa. Eri toimintaympäristöissä saatetaan puhua samasta asiasta eri termein, eri tavalla, puuttuu ikään kuin yhteinen kieli. Yhteistyötä ja sen myötä tiedonsiirtoa haittaa ennakkokäsitykset yhteistyötahosta ja sen toimintaympäristöstä. Ammattiopiston työntekijät saatetaan kokea uhaksi päivätoimintaympäristössä, koetaan että he tulevat ja sanelevat kuinka pitäisi toimia. Resurssien vastakkainasettelu haittaa myös tiedonsiirtoa, valmentava 2:ssa TYVA-linjalla on enemmän henkilökuntaa suhteessa opiskelijoihin kuin työ- ja päivätoimintakeskuksissa. Myös fyysiset etäisyydet, matkojen pituus ammattiopiston ja työ- ja päivätoimintapaikan välillä saattavat aiheuttaa tiettyjä rajoitteita ja käytännön haasteita vaikuttaen saattaen siirron toteutukseen.

Siirtymävaiheen tiedonsiirto on epäonnistunut tilanteissa, joissa opiskelija onkin sijoittunut johonkin muualle, kuin on ennalta ajateltu ja suunniteltu. Näissä tilanteissa on toivottu kommunikaatiopassin ja Saattaen siirto -kansion auttavan. Näin tulevassa paikassa saadaan edes jonkinlaista kuvaa siitä, millainen tuleva asiakas on. On ollut myös tilanteita, jolloin työharjoittelujakson aikana on todettu, että harjoittelupaikka ei ole opiskelijalle sopiva, mutta harjoittelua on kuitenkin jatkettu sovittu aika, koska tulevaisuudensuunnitelmat eivät ole olleet tiedossa ja on katsottu, että työelämään tutustuminen missä tahansa koulun ulkopuolella on hyödyllistä.

6 TYÖ- JA PÄIVÄTOIMINTA

Kunta on velvollinen järjestämään päivätoimintaa vaikeavammaiselle henkilölle, jos henkilö vammansa tai sairautensa vuoksi tarvitsee päivätoimintaa suoriutukseen elämään tavanomaisesti kuuluvista toiminnoista. Palvelu ei ole määrärahoihin sidottu, vaan se on vammaispalvelulain mukaista palvelua. Se kuuluu kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden alaisiin palveluihin. Tavoitteena on taata kaikille vaikeavammaisille henkilöille yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua päivätoimintaan. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 2010.) Myös kehitysvammalain nojalla voidaan järjestää päivätoimintaa (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1984).

6.1 Päivätoiminta

Vammaispalvelulain mukainen päivätoiminta on tarkoitettu vaikeavammaiselle työkyvyttömälle henkilölle, jolla ei ole edellytyksiä osallistua sosiaalihuoltolain nojalla järjestettävään työtoimintaan sairauden tai vamman aiheuttaman erittäin vaikean toimintarajoitteen vuoksi, ja jonka toimeentulo perustuu etuuksiin, jotka ovat työkyvyttömyyden tai sairauden perusteella myönnettäviä. (Sosiaalihuoltolaki 1982.) Vammaispalvelulain mukaiseen päivätoimintaan nähden ensisijaista palvelua on sosiaalihuoltolain mukainen työtoiminta. Henkilön yksilöllisten toimintaedellytysten mukaisesti hänelle voidaan järjestää sekä vammaispalvelulain mukaista päivätoimintaa, että sosiaalihuoltolain mukaan järjestettävää työtoimintaa. Kunnan vammaispalvelujen laatimassa palvelusuunnitelmassa määritellään, että missä, miten ja missä laajuudessa päivätoimintaa järjestetään. Vaikeavammaiselle henkilölle suunnattu päivätoiminta perustuu palvelusuunnitelmaan. (Konttinen 2011.)

Tavoitteena päivätoiminnassa on tukea itsenäisessä elämässä selviytymistä. Pyrkimyksenä on vahvistaa niitä taitoja, joita kaikkein vaikeimmin vammaiset henkilöt tarvitsevat selviytyäkseen niin omatoimisesti kuin mahdollista arkipäivän toiminnoista. Toiminnan sisällöt päivätoiminnassa voivat olla liikuntaa, luo-

vaa toimintaa, keskustelua, sosiaalisten taitojen harjaannuttamista, ruoanlaittoa ja retkeilyä. Päivätoiminnan tarkoitus on myös laajentaa vaikeimmin vammaisen henkilön sosiaalista elinpiiriä lisäämällä kodin ulkopuolisia kontakteja ja vahvistamalla vuorovaikutustaitoja. Tämä ehkäisee psyykkisiä vaikeuksia ja parantaa elämänlaatua. (Konttinen 2011.) Vammaisten henkilöiden päivätoiminta tulee järjestää kodin ulkopuolella ja sen tulee olla sosiaalista vuorovaikutusta edistävää toimintaa sekä tukea itsenäisessä elämässä selviytymistä. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987).

Kehitysvammaisten Palvelusäätiö on aloittanut alueellisesti etenevän Päivätoiminnan kehittämisen Yhteistoiminnallinen koulutusmalli -projektin. Projektia toteutetaan parivuotisia alueellisia kehittämishankkeina. Tavoitteena on kehittää päivätoiminnan toimintatapoja ja osaamista yhteistoiminnallisesti osallistumisen ja oppimisen kautta. Tarkoitus on edistää päivätoiminnassa työskentelevän henkilöstön oppimista ja työmotivaatiota. Tavoitteena on, että kouluttautuaan henkilöstö tunnistaa yhä paremmin kehitysvammaisen henkilön odotukset ja tarpeet, jotka liittyvät päivätoimintaan sekä huomioi yhä yksilöllisemmin asiakkaiden eri elämäntilanteet. Näin pystytään suunnittelemaan ja tarjoamaan yhä virikkeellisempää päivätoimintaa mahdollistaen erityistä tukea tarvitsevan henkilön elinikäisen oppimisen toteutumisen. (Tiihonen 2010.)

6.2 Työtoiminta

Työtoiminta tukee yhteiskunnassa selviytymistä, tavoitteena on tarjota kehitysvammaiselle henkilölle kuntouttavaa toimintaa ja kokemusta työelämästä. Työtoimintaan osallistuminen kehittää sosiaalisia taitoja ja antaa elämään sisältöä. Työtehtävät liittyvät teollisuuden alihankintatöihin kuten lajittelu, pussitus ja pakkaaminen, tai työ voi olla kädentaitoihin liittyvää tekemistä. Työtehtävät pyritään suunnittelemaan niin, että vaativuustasoa voidaan nostaa ja asiakas taitojen karttuessa pääsee haastavampiin tehtäviin. Perusteina työtoiminnalle ei ole niinkään työn tuottavuus ja siihen sitoutuminen vaan kuntoutukselliset tavoitteet. (Kaski 2009, 340–341.)

6.3 Palvelun tarjoajat

Työ- ja päivätoimintaa järjestää kuntien ja kaupunkien vammaispalvelut sekä kolmannen sektorin palvelun tuottajat. Pääkaupunkiseudulla kuntien ja kaupunkien sosiaali- ja terveystoimien ohella työ- ja päivätoimintaa järjestää Uudenmaan ja Etelä-Hämeen erityishuoltopiiri Eteva. Eteva kuntayhtymä tuottaa vammaispalveluja kuten asumispalveluja ja työ- ja päivätoimintaa sekä tarjoaa asiantuntijapalveluja. Eteva työllistää 1300 henkilöä, joista valtaosa työskentelee asiakaspalvelussa. Työ- ja päivätoiminnassa Etevalla on vuosittain 1000 asiakasta. (Eteva a.) Eteva tarjoaa mahdollisuuksia osallistua työelämään työtoiminnan, päivätoiminnan, työkokeilujen tai tuetun työn kautta. Etevassa asiakkaalle suunnitellaan yksilöllinen tapa osallistua työelämään huomioiden asiakkaan toimintakyky ja elämäntilanne. Pääsemällä osalliseksi työelämään kehitysammaisen henkilön arki jäsentyy ja on sisällöltään mielekkäämpää. Eteva painottaa, että kaikilla on oikeus työhön ja toimintaan. (Eteva b.)

7 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyöni liittyy siirtymävaiheeseen, kun kehitysvammaisen opiskelija siirtyy valmentavasta ja kuntouttavasta koulutuksesta työ- tai päivätoimintaan. Äikään (2012) tutkimuksen mukaan tietoa siitä, kuinka oppilaitokset valmistautuvat vaikeavammaisen henkilön siirtymävaiheeseen toiselta asteelta eteenpäin, on varsin vähän (Äikäs 2012, 79). Opinnäytetyöni tuottaa tietoa siirtymävaiheen käytännöistä. Tarkastelen Keskuspuiston ammattiopiston valmentavan ja kuntouttavan koulutuksen valmentava 2:n työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus vaikeimmin kehitysvammaisille (TYVA) -linjan opintonsa päättävien opiskelijoiden siirtymävaihetta.

Opinnäytetyöni tutkimuskysymys on, mitä tulee huomioida erityistä tukea tarvitsevan henkilön siirtymävaiheessa valmentavasta ja kuntouttavasta koulutuksesta työ- ja päivätoimintaan? Pääkysymykselle tarkentavia alakysymyksiä ovat:

- Mitä tietoa tulee siirtää ja miten?
- Mitkä seikat vaikuttavat siirtymävaiheen onnistumiseen?
- Mitkä seikat vaikuttavat siirtymävaiheen epäonnistumiseen?

Opinnäytetyössäni tutkin, mitä tietoa työ- ja päivätoimintakeskusten ohjaajat tarvitsevat vastaanottaessaan uuden asiakkaan ja millä tavoin he toivovat tietoa annettavan. Opinnäytetyöni tavoitteena on, että valmentavassa koulutuksessa opiskelleiden erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden koulutuksen aikana saavutettu osaaminen, tieto ja taito kuin myös tieto tuen ja ohjauksen tarpeesta siirtyy edelleen työ- ja päivätoimintakeskuksessa toteutettavaan toimintaan. Tämä mahdollistaa aktiivisen tuen, johon yksilökeskeinen työote kehitysvamma-alalla perustuu ja jota vaikeimmin kehitysvammaisen henkilö tarvitsee voidakseen olla osallinen omassa elämässään (Vernerinet 2012). Johdonmukaisen jatkumon tulisi toteutua elämän eri siirtymävaiheissa (Ikonen, Linnilä & Rönty 2003, 277). Kun työ- ja päivätoiminnassa tapahtuva toiminta on jatkumoa valmentavalle ja kuntouttavalle koulutukselle, toteutuu elinikäisen oppiminen. Kehitysvammaisen henkilön elämänlaatu kohenee ja hänen itsemääräämisoikeutensa toteutuminen mahdollistuu elinikäisen oppimisen myötä.

7.1 Aiemmat tutkimukset

Aino Äikäs on tutkinut Vaikeavammaisen nuoren siirtymää toiselta asteelta eteenpäin pedagogisesta näkökulmasta. Hänen väitöskirjansa on narratiivinen tutkimus vaikeavammaisen nuoren aikuisen koulutuksesta ja työllistymisestä. Hänen tutkimuksessaan kuuluu vaikeavammaisen nuoren ääni. Äikäs kuvaa, miten vaikeavammaisen henkilö kokee elämänsä yhden merkityksellisimmän siirtymävaiheen, koulutukseen ja työllistymiseen liittyvän siirtymän. Väitöskirjassaan hän tutki myös vaikeavammaisen nuoren vanhempien ja nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten käsitystä koulutuksen ja työllistymisen merkityksestä sekä siirtymävaiheesta. (Äikäs 2012, 20.)

Äikkään väitöskirja on jatkoa 2008 tarkastetulle lisensiaatintutkimukselle: ”Toisen asteen koulutuksessa ja työelämääkö vaikeasti vammaisena? Tapaustutkimus siirtymäprosessissa mukana olevista tekijöistä.” Tutkimuksessa oli taustalla vuosina 2005–2007 käynnissä ollut Vaikeavammaisten yhteiskunnallisen integroitumisen kehittäminen (VAVA) -hanke. Yksi VAVA-hankkeen tavoitteista oli luoda kehitysvammaisten henkilöiden siirtymävaihetta toiselta asteelta työelämään tukeva toimintamalli. (Äikäs 2012, 4.) Lisensiaatintutkimuksessaan Äikäs selvittää ja analysoi vaikeasti vammaisten toisen asteen koulutusta ja siirtymistä työelämään. Hän haastatteli vaikeasti vammaisen henkilön kanssa toimivia henkilöitä. Haastattelujen perusteella hän analysoi ja selvitti, mitkä tekijät haastateltavien puheessa liittyvät siirtymävaiheeseen ja millaista merkitystä toimijat tuottavat kehitysvammaisuudesta siirtymäprosessissa. (Äikäs 2008, 27.)

Helena Ahponen on tutkinut vaikeavammaisen nuoren aikuistumista, hänen yksilöllistä ja erilaista elämänkulkuaan. Tutkimuksessaan hän selvittää, miten vaikeavammaiset nuoret aikuistuvat. Tämä on elämän yksi keskeisimmistä siirtymävaiheista, jota hän tutkimuksessaan kuvaa laajasti liittyen itsenäistymiseen, omaan kotiin, seurustelusuhteisiin, työllistymiseen. Millainen on nuoren minäkuva ja identiteetti ja miten ympäristö ja vammaisuus siihen vaikuttaa. (Ahponen 2008, 36–38.)

Anu Raudasoja on tehnyt seurantatutkimuksen autismin viitekehuksesta Keskuspuiston ammattiopiston Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen vaikuttavuudesta autismin kirjon henkilöiden kohdalla. Tutkimuksessaan hän selvittää muun muassa, miten autismin kirjon henkilöiden toimintataidot kehittyvät koulutuksen aikana ja mikä on opittujen taitojen pysyvyys vuosi koulutuksen jälkeen. (Raudasoja 2006, 86.)

Kansainvälisesti erityistä tukea tarvitsevien nuorten siirtymävaihetta on tutkittu etenkin Yhdysvalloissa. Certo ja Luecking esittelevät mallin, jossa yhdistetään julkinen koululaitos, kuntouttavat tahot sekä kehitysvammaisille suunnatut palvelut. Nämä tahot tekevät tiivistä yhteistyötä nuoren siirtymävaiheessa koulusta työelämään, jotta nuori löytäisi paikkansa avoimilla työmarkkinoilla, tuetussa työssä tai muussa kuntouttavassa toiminnassa. Palvelujen integroiminen antaa merkittävää tukea kehitysvammaisen nuoren siirtymävaiheessa (Certo & Luecking 2003, 74.)

Blacher, Kraemer & Neece (2009) ovat tutkineet siirtymävaihetta perheen hyvinvoinnin näkökulmasta. Tutkimuksessaan he toteavat erityistä tukea tarvitsevan nuoren siirtymävaiheen koulusta aikuisuuteen olevan riskialtis yhtäläillä kuin myös täynnä mahdollisuuksia. Tutkimustulokset viittaavat siihen, että siirtymävaiheen onnistumiseen vaikuttaa olennaisesti perhe, ympäristö ja ennen kaikkea siirtyvän nuoren tyytyväisyys. Se, kuinka onnistunut siirtymävaihe on, vaikuttaa merkittävästi perheen hyvinvointiin.

7.2 Ruotsin mallissa tuetaan kynnyksellä

Ruotsissa toimintarajoitteisten henkilöiden työllistymisen edistämiseksi kunnille on laadittu ohjenuoraksi opas ”På tröskeln” (kynnyksellä). Tässä mallissa pyritään vastaamaan siirtymävaiheen tuen tarpeeseen. Ruotsin sosiaalishallitus on yhdessä työvoimaviranomaisten ja eläkevakuutuksen kanssa muotoillut ohjeet lain edellyttämälle yhteistyölle näiden toimijoiden kesken. Ruotsin sosiaalipalvelulain mukaan kunnan tulee toimia toimintarajoitteisen henkilön osallistamiseksi yhteiskuntaan ja normaaliin elämään. Tämän tavoitteen mahdollistamiseksi

kunnan on myötävaikutettava siihen, että toimintarajoitteinen henkilö saa mielekästä tekemistä, joka voi olla työtä, työtoimintaa, päivätoimintaa tai opintoja. Kuntien yhteistyökumppaneita tässä ovat eläkevakuutus, työvoimaviranomaiset, mahdollisesti myös aikuiskoulutusten ja muiden koulutusten tarjoajat. (Socialstyrelsens 2010, 3,8–9.)

Työvoimatoimistot ovat päättäneet, että vastuutehtävät tulee suorittaa seuraavasti:

- Työvoimatoimisto on yhteistyössä koulun kanssa varmistaakseen toimintarajoitteisen oppilaan siirtoa koulusta työelämään.
- Työvoimatoimisto on yhteistyössä eläkevakuutuksen ja työ- ja päivätoiminnan kanssa, jotta nuori, jolla on eläke, saisi helpommin työtä.
- Jokaisen työvoimatoimiston alueella on oltava nimetty työnvälittäjä, jolla on tietoja työelämään suuntautuneesta kuntoutuksesta ja joka on yhteistyössä koulun, eläkevakuutuksen, työ- ja päivätoiminnan kanssa.
- työvoimatoimistossa on oltava nimetty työnvälittäjä, jonka tehtävänä on työllistää toimintarajoitteiset nuoret avoimille työmarkkinoille. (Socialstyrelsens 2010, 10.)

Eläkevakuutuksen vastuutehtävät ovat:

- Eläkevakuutus on tärkeässä roolissa, kun päivä- tai työtoiminnassa oleva henkilö siirtyy palkkatöihin. Eläkevakuutus on velvollinen tiedottamaan henkilölle, miten työelämään siirtyminen vaikuttaa hänen saamiinsa tukien suuruuksiin.
- Eläkevakuutus, työnvälitys ja kunta tekevät yhdessä työllistettävän henkilön ja hänen lähipiirinsä kanssa suunnitelman siitä, miten toimintarajoitteisen henkilön työllistymistä edesautetaan. (Socialstyrelsens 2010, 11–12.)

8 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tämän opinnäytetyön prosessi on ollut oppimistapahtuma, jonka kautta olen oppinut ymmärtämään muun muassa tutkimustoimintaa. Kiviniemen mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija on aineistonkeruun välineenä. Tämä mahdollistaa sen, että aineistoon liittyvät tulkinnat ja näkökulmat tutkimuksen edetessä kehittyvät tutkijan tietoisuudessa. (Kiviniemi 2010, 70–71.) Näin tapahtui minunkin kohdallani. Tutkimusongelma täsmentyi tutkimuksen edetessä ja motivoiduin aiheesta yhä vahvemmin.

Täsmensin ja selkeytin myös tutkimuskysymystä tutkimuksen edetessä. Opinnäytetyön tutkimuslupa-anomusvaiheessa tutkimuskysymys oli Miten kehitysvammaisen henkilön valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa omaksuttu päivittäistoimintoihin, vuorovaikutukseen ja motorisiin taitoihin liittyvä osaaminen sekä tuen/ohjauksen tarve välitetään tiedonsiirtona tulevan päivätoiminnan ohjaajille?

Muokattu tutkimuskysymys tarkentavine alakysymyksineen on:

Mitä tulee huomioida erityistä tukea tarvitsevan henkilön siirtymävaiheessa valmentavasta ja kuntouttavasta koulutuksesta työ- ja päivätoimintaan?

- Mitä tietoa tulee siirtää ja miten?
- Mitkä seikat vaikuttavat siirtymävaiheen onnistumiseen?
- Mitkä seikat vaikuttavat siirtymävaiheen epäonnistumiseen?

8.1 Menetelmän valinta

Tutkimusmenetelmäksi valitsin teemahaastattelun. Haastattelututkimuksen luonteena on olla tutkittavan kohteen kanssa suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa, jonka suurimpana etuna on joustavuus aineistoa kerättyäessä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 178–191). Lähtökohdiltaan teemahaastattelu vastaa hyvin kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtiin. Tutkimuskohde voidaan kuva-

ta kokonaisvaltaisesti sekä ottaa huomioon arvolähtökohdat. (Hirsjärvi ym, 2004, 151.) Tämä haastattelutapa antaa väljyyttä varsinaiseen haastattelutilanteeseen. Pyrkimyksenä on tavoittaa haastateltavien näkemys ilmiöstä, jota tutkitaan. (Kiviniemi 2010, 70.) Haastattelut toteutin ryhmähaastatteluna.

8.2. Tutkimusympäristö

Tutkimusympäristönä oli kolme työ- ja päivätoimintakeskusta, joihin osa Keskuspuiston ammattiopiston valmentava 2:n työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus vaikeimmin kehitysvammaisille (TYVA) -linjan opiskelijoista siirtyy opintonsa päätettyään. Haastattelin työ- ja päivätoimintakeskusten henkilökuntaa, pääasiassa niiden ryhmien ohjaajia, joihin TYVA-linjan opiskelijat siirtyvät. Haastattelukertoja oli kolme. Kussakin haastattelutilanteessa oli ohjaajia kolmesta eri ryhmästä. Sain tällä tavalla haastatteluihin yhdeksän eri työ- ja päivätoimintakeskuksen ryhmän näkökulman. Sain tutkimusluvan Vantaan kaupungin sosiaali- ja terveystoimelta maaliskuussa 2013 ja Eteva kuntayhtymältä huhtikuussa 2013. Lähetin informaatiokirjeet haastattelurunkoineen haastateltaville toukokuussa 2013 (liitteet 1 ja 2). Uskon saaneeni suurimman hyödyn TYVA-linjan opiskelijoiden siirtymävaiheen tiedonsiirron kehittämistyöhön haastatteleamalla Keskuspuiston ammattiopiston yhteistyökumppaneita.

8.3 Aineiston keruu

Aineistonkeruumenetelmänä oli teemahaastattelu ja toteutin sen ryhmähaastatteluna. Tutkin, mitä tietoa toimintakeskuksen ohjaajat tarvitsevat heille valmentavasta koulutuksesta siirtyvästä asiakkaasta. Haastattelujen kautta tutkin, mitkä ovat parhaimmat keinot siirtää kehitysvammaisen henkilön osaamista ja tuen tarvetta. Minua kiinnostaa myös, millä tavoin ohjaajat toivovat saavansa tiedon. Toteutin haastattelut teema- eli puolistrukturoituna haastatteluna. Haastattelin kolmen päivätoimintakeskuksen ohjaajia. Haastatteluun osallistui ohjaajia kunkin työ- ja päivätoimintakeskuksen kolmesta eri ryhmästä. Toisin sanoen haastatteluissa oli edustettuna yhdeksän eri työ- ja päivätoimintakeskuksen ryhmää.

Teemahaastattelu antaa vapautta itse haastattelutilanteeseen, koska valmiita kysymyksiä ei välttämättä tarvitse olla valmiina, vain aihepiirit (Eskola 2010, 182). Haastattelutilanteessa käytin haastattelurunkoa (liite 2) ja nauhoitin haastattelut. Koska haastattelun aihepiirit olivat selkeät ja kysymykset riittävän väljät, haastateltavat saivat avoimesti ilmaista käsityksensä tutkittavasta ilmiöstä. Teemahaastattelun tavoite ei ole valmiiden hypoteesien todentaminen tai kumoaminen (Eskola 2010, 182). Haastatteluista kumpusi paljon kehittämissideoita, joista kerron luvussa kymmenen.

8.4 Sisällön analyysi

Laadullisessa analyysissä on tarkoituksena erottaa eroavaisuudet ja yhtäläisyydet (Hirsjärvi & Hurme, 2008, 138). Kuuntelin tekemäni haastattelut ja litteroin aineiston sanasta sanaan. Tässä litterointivaiheessa kirjoitin tekstin jäsennellysti kunkin haastattelukysymyksen alle. Aloitin varsinaisen analyysivaiheen, luin aineiston läpi useampaan kertaan. Analyysini on aineistolähtöinen, jossa on sidoksia teoriaan. Värikoodasin aineiston aihealueittain. Keräsin löytämäni aiheet yhteen. Tämän jälkeen luokittelin aineiston, lajittelin sen teemoittain. Kävin aineiston läpi tarkoitukseni löytää vastauksia tutkimuskysymykseeni. Samalla löysin uusia näkökulmia, kuten edellä kerroin. Keskiössä oli koko ajan mahdollisimman hyvin onnistunut erityistä tukea tarvitsevan henkilön siirtymävaihe.

8.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Opinnäytetyön suunnitelmassa kerroin hakevani tutkimuslupaa ETEVA kuntayhtymältä, Vantaan kaupungin sosiaali- ja terveystoimelta sekä Tuusulan kunnalta. Odottaessani tutkimuslupaa Tuusulan kunnasta sain tiedon, että päivätoimintakeskus, jossa aion yhden haastatteluista toteuttaa, muuttaa uusiin tiloihin. Ajankohta ei ollut otollinen heille. Opinnäytetyön ohjaajaltani sain vahvistuksen, että aineistoa olisi riittävästi ilman tuota haastattelua.

Tutkimuslupaa hakiessani toin julki sen, että kaikki haastatteluaineisto tulee ai-noastaan omaan käyttöni, eikä nimiä, tai muita tunnistettavuuksia ohjaajien henkilöllisyyteen esiinny missään tutkimuksen vaiheessa. Kerroin tämän myös jokaisen haastattelutilanteen aluksi. Opinnäytetyössäni en tuo julki toimintakeskusten nimeä enkä tarkkaa sijaintia. Kyseessä olivat pääkaupunkiseudulla sijaitsevat työ- ja päivätoimintakeskukset.

Toteutin haastattelut työ- ja päivätoimintakeskuksissa. Näin minimoin toimintakeskusten henkilökunnan työajankäytön haastatteluani varten. Sovin haastatteluajan kunkin toimintakeskuksen esimiehen kanssa heille parhaiten sopivana ajankohtana.

9 TUTKIMUSTULOKSET

Tämä luku sisältää yhteenvedon työ- ja päivätoimintakeskuksissa tekemistäni haastatteluista. Tutkimustulokset muodostuivat haastateltavieni vastauksista tutkimuskysymyksiini. Valmentavassa koulutuksessa erityistä tukea tarvitsevista henkilöstä puhutaan opiskelijana. Toimintakeskusten ohjaajat puhuvat asiakkaasta, jota termiä tässä luvussa pääasiassa käytän.

9.1 Millä tavalla toimintakeskusten ohjaajat toivovat saavansa tiedon?

Toimintakeskusten ohjaajat näkivät saattaen siirto -käytännön toimivaksi. (Ks. luku 5.1.) Saattaen siirrossa heille tuleva asiakas siirtyy saatettuna, oppilaitoksesta tulee ohjaajaa mukaan opiskelijan työelämän tutustumisjaksolle. Toimintakeskusten ohjaajat toivovat saavansa saattaen siirron yhteydessä tiedon heille siirtyvästä asiakkaasta kirjallisena, tiiviinä pakettina. Kuvia toivottiin eri toiminnoista sekä myös videokuvaa.

Tää on ollu ihan hyvä käytäntö, et saattaen siirrossa pystyttäs näkemään, et miten asiakkaan kans toimitaan, konkreettista ja havainnollista, se on hyvä tapa. Plus sitten tietenkin on se kirjallinen tieto mikä sitten jää muistuttamaan asioista.

Huomioitava seikka tässä on se, että saattajan tulisi olla motivoitunut, ammattitaitoinen henkilö, joka tuntee asiakkaan hyvin.

Ois myös loistavaa, jos se avustaja ois se, joka tuntee kaikista parhaiten sen asiakkaan, ja että hän ois myös aktiivisesti ikään kuin motivoitunut kertomaan sen asiakkaan niinku tiedot, taidot ja kaikki mitä hän on kokenut.

Haastatteluissa tuli ilmi, että toimintakeskusten ohjaajat toivovat lisää vastavuoroisuutta siirtymävaiheen tiedonsiirtoon. Tämä on hyvä kehittämisidea siirtymävaiheen onnistumiseksi. He mielellään tulisivat tutustumaan valmentavaan ja kuntouttavaan opetukseen ja ohjaukseen:

Eikä sekään mikään huono oo, ku mä oon parin asiakkaan kohdalla ollu siellä koululla, mä oon tullu niinku sinne perehtymään, must se oli tosi hyvä kans , mä näin sen siellä sen asiakkaan, me puhutaan asiakkaista, tota sen siellä koulussa, tutussa ympäristössä, et miten se siellä toimii. Ja siinä on se hyvä puoli, et mulla ei ollu mitään häiriötekijöitä, mä pystyin ihan vaan keskittymään siihe asiakkaaseen ja tein muistiinpanot, näin sen siellä päivän joka tilanteessa ... ja on hyvä nähdä sit miten täällä toimii.

haastattelija: ”Niin, että olisi niin kuin molemminsuuntaista siinä siirtymävaiheessa, teiltä tulisi ohjaaja koululle ja koululta ohjaaja opiskelijan kanssa tänne?”

Joo, tietty, molemmat! On niinku älyttömän hyvä, et on se saattaja mukana” ”se on hyvä systeemi.” ”et jos ois niinku vaan kirjallinen, niin ei siitä sais sitä oleellista tietoo.” ”Niin et molemmat on ihan hyviä, oiski varmaan paras mahdollisuus, et toteutuis nää molemmat.

Tässä on myös se näkökulma, että oppilaitoksen henkilökunta tutustuu päivätoiminnan toimintoihin ja käytänteisiin, ja osaa näin valmentaa opiskelijoitaan tulevaa toimintaympäristöä ajatellen.

Ja sit se että koulu ois tutustunu jo siihe tulevaan ryhmään ja mitä siellä ryhmässä tehdään ja mikä on sen toimintamalli, et sen ryhmän toiminnan malli ois jo olemassa kun opiskelija tulee. Sit siinä vaiheessa kun tulee, niin saattaen siirtohan on loistava, mutta sitten vielä niin, että jossakin vaiheessahan se saattaja sieltä vois siirtyäkin ohjaamaan ryhmän muita jäseniä. Et sitä tietoa ois tullu jo niin paljon, et noin se menee, et voisit työntekijänä vähän aikaa niin sanotusti valvotusti harjotella sitä. Silloin sitä tietoa menis myös koululle siitä ryhmästä, että seuraavan tullessa ne tietäis jo, et tälläsiin asioihin siellä pitäis kiinnittää huomiota.

Siirtymävaiheen tiedonsiirron kehittämiseksi haastateltavat esittivät myös, että tulisi vakiintuneeksi käytännöksi pitää palaveri tutustumisjakson aikana ja / tai päätteeksi.

Ja sit mä oon myös miettiny sitä et sellanenki ois iha hyvä et ku sä oot nähny tän asiakkaan, se on vaik ollu tääl muutaman päivän, ni sit ne ohjaajat istuis keskenään alas ja siinä vielä puhuttais sitä asiaa, et ei vaan olis niin, et mä tos äkkii ohimennes kysyn jotain, koska mä en kuitenkaan siinä rekisteröi sitä kaikkee mitä mulle sanotaan vaan sit ois se rauha ja mä istun täs ja se asiakas välttämättä ole koko tilanteessa siinä ja mä kirjoitan vaikka ite ylös sitten ne asiat. kyl ehdottomasti se vaatis niinku kunnon palaverin meidän ohjaajien kanssa.

9.2 Mitä tietoa toimintakeskusten ohjaajat tarvitsevat?

Vastaanottaessaan uutta asiakasta toimintakeskusten ohjaajat toivovat saavansa yksityiskohtaista ja tiiviissä muodossa olevaa taustatietoa asiakkaasta. Taustatiedon tulee sisältää perustiedot asiakkaasta kuten diagnoosit, tieto mahdollisen syndrooman erityispiirteistä, tieto lisävammoista ja -sairauksista. Jos asiakkaalla on epilepsiaa, tarvittaisiin yksilöllinen ohjeistus, kuinka toimia kohtauksen sattuessa. Tarvitaan tieto lääkityksestä ja lääkkeen antotavasta, jos lääkkeen anto ajoittuu toimintakeskuksen toiminnan ajalle. Oleellinen tieto vaikeimmin vammaisen henkilön kohdalla on perushoitoon liittyvät asiat.

Ohjaajat tarvitsevat taustatietoa siitä, mikä on henkilön tämän hetken toimintakyky, realistinen tieto asiakkaan taidoista liittyen muun muassa päivittäistoimintoihin, kuten osaako hän riisua ulkovaatteet itsenäisesti, jos ei, niin minkälaisella tuella ja ohjauksella se onnistuu. Omatoimisuustaitojen ylläpitoon tulee kiinnittää erityistä huomiota, sillä taantuminen näissä taidoissa lisää tuen ja ohjauksen tarvetta (Raudasoja 2006, 297). Ohjaajat tarvitsevat tietoa asiakkaan mieltymyksistä, pitääkö hän kosketuksesta vai välttelee sitä. Tarvitaan tietoa ruokailusta, syökö henkilö itse, tarvitseeko hän apuvälineitä vai onko asiakasta syötettävä. Tietoa tarvitaan myös wc käynteihin liittyvistä asioista kuten istuuko asiakas wc:ssä, tarvitseeko hän apuvälineitä, käyttääkö asiakas vaippoja. Tarvitseeko asiakas mahdollisesti lepotauon, mahdollisuuden päiväuniin.

Ohjaajat toivoivat myös tietoa siitä, miten asiakas hahmottaa päivän kulun, millainen lukujärjestys asiakkaalla on opiskeluaikanaan ollut.

Tieto siitä et miten hahmottaa päivän kulun, kun me tehdään päivittäin sellainen runko siitä asiakkaan arkipäivästä ja laitetaan siihen niitä työtoimintoja väliin.

haastattelija: ”Niin että mikä menetelmä auttaa tätä henkilöä hahmottamaan päivän kulun?”

Niin, että kuinka hän on hahmottanut päivän kulun siellä koululla, siitä kun hän tulee ja siihen kun lähtee, vähän sitä käytäntöä et millaista se arki on ja mitä tekee että siitä lähtee sitten muovaamaan omanlaista arkee, jotain samoja juttuja voitais ottaa tänne, ettei ainakaan alkuun tulis ihan kamalasti muutoksia, jos on varsinkin au-

tistisesta kyse, tietenkään ihan samanlaista ei voida, mutta jos jotain samoja juttuja löytyis, ni se ois hyvä juttu.

Vuorovaikutukseen liittyvät asiat tulivat esille kaikissa haastatteluissa. Toimintakeskusten ohjaajat tarvitsevat tietoa siitä, kuinka asiakas on vuorovaikutuksessa niin ohjaajien kuin toisten asiakkaidenkin kanssa. Käyttääkö hän jotain puhetta tukevaa tai korvaavaa kommunikointimenetelmää tai laitetta? Onko hänellä kuvia käytössä ja jos on niin minkälaisia? Raudasojan (2006, 297) tekemän seurantatutkimuksen mukaan kommunikaatio- ja vuorovaikutustaitojen siirtämiseen tulevaan toimintaympäristöön tulee kiinnittää yhä enemmän huomiota. Vuorovaikutustaidot ovat tärkeitä kaikissa toiminnoissa.

Motorisiin taitoihin liittyvistä asioista ohjaajat tarvitsevat tietoa asiakkaan liikuntakyvystä yleensä, kuinka paljon asiakas tarvitsee tukea ja ohjausta, kuitenkin niin, ettei tehtäisi asioita asiakkaan puolesta. Apuvälineisiin liittyvä tieto, mitä henkilökohtaisia apuvälineitä on, kulkevatko mukana, kuinka usein ja missä tilanteissa niitä käytetään ja kuinka laitetaan. Jos asiakas liikkuu pyörätuolilla, niin tieto lepohetken asennosta on tärkeä ottaen huomioon asentohoidon.

Toimintakeskusten ohjaajat toivovat realistista tietoa heille tulevan asiakkaan mahdollisesta haastavasta käytöksestä, toisiin tai itseään kohdistuvasta aggressiivisuudesta ja mahdollisesta taipumuksesta karkailla. Mikä laukaisee haastavan käytöksen? Kuinka on toimittu, kun haastavaa käytöstä ilmenee, mikä saa asiakkaan rauhoittumaan?

Usein, kun henkilö siirtyy uuteen paikkaan, hän saattaa jollain tasolla taantua ja häiriökäyttäytyminen, josta on jo pois opittu, saattaa tulla takaisin. Näistä jos ois selkeä tieto, että näillä konsteilla ollaan tultu tähän. Tieto siitä, mistä joku hermostuu, mikä ärsyttää ja tieto siitä, et jos on aggressiivisuutta itseänsä tai muita kohtaan, et miten on aikaisemmin toimittu. Ja mitä vaikeimmin vammaisen asiakas, sen enemmän se hämmennystä aiheuttaa, kun ei toimita niin kuin ollaan toimittu siellä edellisessä paikassa, et siellä oli se turva ja rajat heti löytyi, ja jos me etsitään niitä, niin taas tämä ihminen joutuu käymään läpi sen saman rumban, ja sitten me löydetään se kohta ja sitten rauha palaa maahan. Se asiakashan se siinä kärsii kaikkein eniten. Asiakas ei saa turvallisia rajoja ja nyt ollaan taas tässä pisteessä.

Ohjaajat tarvitsevat tietoa tuen ja ohjauksen tarpeesta, tämän hetken toimintakyvystä. He tarvitsevat tietoa asiakkaan realistisista taidoista ja mieltymyksistä, mistä tekemisestä hän pitää ja mihin tehtäviin häntä ei ole hyvä laittaa, sekä minkälaisia työtehtäviä hän on tehnyt aiemmin.

Perustietojen lisäksi hiukan henkilöhistoriaa, et mitä on siihen mennessä läpikäynyt, minkälaisessa opetuksessa on ollut, mikä on ollut sen opetuksen tavote, et mikä se on se tärkeysjärjestyksessä ensimmäinen sen henkilön kohalla. Ikään kuin yhteenveto asioista: näitä asioita on kokeiltu, näin ja näin se on mennyt, näihin tuloksiin on päästy, jatkakaa siitä.

Haastatteluissa tuli esiin asioita, jotka on tärkeä huomioida siirtymävaiheessa. Tärkeää on ottaa selvälle se, että onko tulevan paikan toiminta painottunut enemmän päivätoimintakeskuksen kaltaiseen toimintaan, vai onko se enemmän työpainotteista työkeskuksen toimintaa (ks. luku 6.)

Tärkeä tieto on jo se, että onko tuleva asiakas avotyöntekijä vai päivätoiminnan asiakas. Ihan aluksi on tärkeä asia tietää, voiko häntä alkaa valmentaa avotöihin vai ei. Tärkeää on ihan aluksi rajata se. Sit pitää muistaa, ettei tääl oo sitä yks yhteen ohjausta sitte saatavilla, moniki pystyy tekee varmaa vaikka mitä, jos siin vieres on joku koko ajan auttamas mut ku ryhmäs on vähintään kaks, ni sä et voi olla toisen kaa koko ajan. Tahdomme kaikkea tietoa, mutta sekin tulee osata rajata, että mikä on tarpeellista.

Siirtymävaiheessa tulee ottaa huomioon myös se, että henkilökuntamitoitus on erilainen tulevassa työ- ja päivätoimintakeskuksessa, kuin se on ollut valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa. Siitä johtuen toivottiin tietoa niistä toiminnoista, joita asiakas voisi tehdä mahdollisimman vähäisellä ohjauksella esimerkiksi odotustilanteissa.

Sekin on tosi tärkeä tieto mun mielestä se et, jos on joku semmonen toiminto mitä kykenee yksin tekemään just, et ku on niitä tilanteita, et joutuu jäämään siihen yksin ni, et on joku semmonen esimerkiks niinku palapeli tai joku muu mikä on niinku mielekäs juttu. Et ei tarvii pelkästää oottaa.

9.3 Siirtymävaiheen tiedonsiirron onnistumiseen vaikuttavat seikat

Siirtymävaiheen tiedonsiirto on onnistunut niissä tapauksissa, kun siirtyvällä asiakkaalla on ollut mukana ohjaaja, joka tuntee hänet hyvin. Näin ollen saattava henkilö on keskeisessä asemassa. Onnistumisen kokemuksia on saatu, kun saattava henkilö on ollut aktiivinen ja motivoitunut perehdyttämään toimintakeskuksen ohjaajia siirtyvän asiakkaan ohjaukseen. Tiedonsiirron onnistumiseen vaikuttaa myös se, että saattavalla henkilöllä on käsitys toimintakeskuksen arjesta ja toiminnasta, johon suurelta osin henkilöstömitoitukset vaikuttavat.

... Nii että hän jotenki sen heti ymmärsi, ja sanokin, et ettehän te täällä ehdi, et se oli niinku sellasta realistista se perehdytys.

Onnistuakseen tiedonsiirron tulee olla realistista, johon liittyy juuri edellä mainittu toimintakeskusten käytänteisiin vaikuttavien tekijöiden ymmärtäminen, sekä se, että kerrotaan myös mahdollisesta haastavasta käyttäytymisestä. Tärkeää se on myös siinä tapauksessa, jos on löydetty keinot haastavan käyttäytymisen ennakoimiseksi ja estämiseksi.

Ja sit ne on aika onnistuneita ku, kun tääl on kuitenkin joitaki ohjaajia käyny, ni sit sen niinku aistii jollain tavalla, et jos sil on jotain haastavaa käytöstä et sitä hommaa on niin siellä puitu, miksi näin ja miten toimitaan. Sit ku se sillä tavalla on hanskassa sen asiakkaan kanssa ja sit se täs on ja me malliopitaan: ”ai noi tekee noin tai noin” Se on mun mielest semmonen hyvä kanssa. Et kun on jo mietitty valmiiksi keinot ja sitten ne tuodaan tänne ja näytetään meille kuinka kannattaa toimia just esimerkiks haastavissa tilanteissa.”

”Niin se realismi on ihan avainasemassa, et kerrotaan rehellisesti myös siitä haastavasta puolesta, et ei peitellä sitä.

Käytettävissä oleva aika vaikuttaa siirtymävaiheen tiedonsiirron onnistumiseen. Tutustumisjaksojen tulee olla riittävän pitkiä ja ne on suunniteltava yksilöllisesti opiskelijan tarpeet huomioiden. Toiset sopeutuvat uuteen ympäristöön nopeammin, toisilla se vie enemmän aikaa. Onnistumiseen on vaikuttanut se, kun pitkän siirtymävaiheen aikana tulevan asiakkaan oma ohjaaja on väistynyt takalalle ja antanut vastuuta toimintakeskuksen ohjaajille. Näin he ovat kokeneet saavansa hyvän perehdytyksen heille siirtyvästä asiakkaasta.

Eri toimintakeskusten välillä oli suuriakin eroavaisuuksia liittyen toiveisiin tutustumisjakson pituudesta. Osa oli pitänyt hyvänä käytäntöä, että viimeisen lukukauden aikana heille siirtyvä asiakas olisi ohjaajansa kanssa joka kuukausi viikon ajan. Toisille riitti se, että ollaan tutustumassa kevään aikana pari, kolme päivää.

Mä oon tykänny niist, et on ollu yhtäjaksosesti esimerkiks niinku se viikon pätkä. Siin tulee sen ohjaajanki kanssa tutummaks, on helppompi jotenki siin arjessa sit kysästä ja onha sitä saatettu pitää sit viel erikseen joku palaveri sen jälkeen, kun asiakas on lähteny, on istuttu alas niinku ja juteltu ja käyty viel yksityiskohtaisemmin asioita läpi.

Aikaan liittyvä asia on myös yhteiset palaverit. Onnistumisen kokemuksia siirtymävaiheen tiedonsiirrosta on saatu silloin, kun aikaa on ollut riittävästi myös yhteisten palaverien pitoon. Niitä on pidetty tutustumisjakson aikana ja/tai päätteeksi.

Moniammatillinen yhteistyö on ollut onnistumisiin vaikuttava tekijä. Kun valmentavasta ja kuntouttavasta koulutuksesta päivätoimintaan siirtyvän opiskelijan sidosryhmiin kuuluvat toimijat ovat aktiivisessa roolissa siirtymävaiheessa, tapahtuu siirtymä uuteen toimintaympäristöön parhaiten. Siirtymävaiheen tiedonsiirto on onnistunut silloin, kun siirtymävaihe on hyvin suunniteltu moniammatillisena yhteistyönä ja siirtymävaiheeseen on suunniteltu tavoitteet. Olennaista onnistumisen kannalta on se, että tavoitteet ovat realistisia ja ne on laitettu tärkeysjärjestykseen. Sidosryhmiin kuuluvia toimijoita voivat olla mahdolliset puhe- ja fysioterapeutit, palveluohjaaja, ryhmäkodin ohjaajat, perheen jäsenet, oppilaitoksen- ja vastaanottavan työ- ja päivätoimintakeskuksen työntekijät.

9.4 Siirtymävaiheen tiedonsiirron epäonnistumiseen vaikuttavat seikat

Siirtymävaiheen tiedonsiirtoa on vaikeuttanut suunnittelemattomuus ja ajan puute. Olennainen tieto siirtyvästä opiskelijasta ei ole siirtynyt, kun tutustumisjakso on ollut liian lyhyt tai jos sitä ei ole ollut lainkaan, tai jos se on jäänyt erilliseksi tapahtumaksi. Haastattelemiini toimintakeskusten ohjaajat kertoivat myös hen-

kilökunnan vähyyden vaikuttavan tiedonsiirtymiseen, toiminnassa on kiireen tuntua, eikä pystytä keskittymään tiedon vastaanottamiseen. Haittaava tekijä on myös se, jos saadut tiedot ovat puutteellisia tai epärealistisia

...sit ollaa jouduttu soittelemaa perään, ku on ruvennu ilmenemää just esimerkiks haastavaa käytöstä ja siit ei oo ollu mitää tietoo.

Opiskelijaa saattavan ohjaajan rooli voi vaikuttaa tiedonsiirron epäonnistumiseen, jos se on liian passiivinen tai liian voimakas. Henkilökunnan suuri vaihtuvuus niin toimintakeskuksessa kuin oppilaitoksessakin voi vaikuttaa tiedonsiirron epäonnistumiseen, kun sidokset tuttuun henkilöön katkeaa tai jos avainhenkilöt puuttuvat kokonaan. Vanhemmat tulee ottaa mukaan siirtymävaiheen suunnitteluun ja totutukseen siinä määrin, kuin he haluavat olla mukana (Blacher, Kraemer & Neece 2009). Toimintakeskukseen siirtyvän henkilön vanhemmilla tulisi olla myös realistinen käsitys toimintakeskuksen resursseista ja arjen toiminnasta

Tiedonsiirron epäonnistumista on kai myös se, kun vanhemmat eivät ole tietoisia siitä, että emme pysty toteuttamaan kaikkea sitä, mitä aiemmin on tehty, joka päivä emme voi tehdä ihan kaikkia kuntouttavia toimenpiteitä, venytyksiä ja telineitä, kävelyitä, uinteja... vanhempien odotukset saattavat olla huimat, ja heidän kanssaan on pitänyt vähän neuvotella.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Olen tehnyt nämä johtopäätökset työ- ja päivätoimintakeskusten ohjaajien haastattelujen sekä valmentava 2:n työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus vaikeimmin kehitysvammaisille (TYVA) -linjan henkilökunnalle lähettämäni kyselyn perusteella. Molempien tahojen näkemykset siitä, mitä tietoa erityistä tukea tarvitsevan henkilön osaamisesta sekä tuen ja ohjauksen tarpeesta tulisi siirtää tulevaan toimintaympäristöön, ovat melko yhdenmukaiset. Teemat liittyivät päivittäistoimintoihin, vuorovaikutukseen ja motorisiin taitoihin. Alla olevaan taulukkoon olen koonnut vastaukset tutkimuskysymyksiin tiivistetyssä muodossa aihealueittain.

Taulukko: Siirtymävaiheen tiedonsiirto

Mitä tietoa	Millä tavalla	onnistumiseen vaikuttavat syyt	epäonnistumiseen vaikuttavat syyt
perustiedot	kirjallisesti	saattavan ohjaajan ammattitaito	ajan puute
päivittäistoiminnot	kuvat	aika	puutteellinen tieto
vuorovaikutus	videot	palaverit (suunnitelmallisuus, tavoitteet)	saattavan ohjaajan rooli
motoriset taidot	saattaja mukana	moniammatillinen yhteistyö, sidoryhmät	vastuuhenkilön puuttuminen
haastavakäytös		materiaalin laatu	tavoitteiden puuttuminen
tuen ja ohjauksen tarve		saattaen siirto -prosessin tuntemus	resurssien vastakainasettelu

TYVA-linjan opettajien ja ohjaajien vastauksissa painottui vuorovaikutus ja kommunikaatiotaidot, kun toimintakeskusten ohjaajien vastauksissa tarpeelli-

simpana pidettiin tietoa liittyen päivittäistoimintoihin ja tietoa haastavasta käytäytymisestä. Tämä kuvaa osaltaan sitä, mihin kunkin toimintaympäristön toiminta painottuu.

Tutkimukseni tärkein anti ovat ne kehittämisideat, joita haastateltavani, niin Keskuspuiston ammattiopiston kuin työ- ja päivätoimintakeskusten työntekijät esittivät. Kehittämisideoita siirtymävaiheen tiedonsiirtoon ovat tiivis yhteistyö siirtymävaiheessa kehitysvammaisen henkilön sidosryhmien välillä, myös työelämän valmentautumisjaksojen ajankohtaa tulee pohtia. Saattaen siirto - prosessin tuntemuksen ja sen hyödyntämisen kautta elinikäinen oppiminen voi mahdollistua

10.1 Moniammatillinenyhteistyö

Työ- ja päivätoimintakeskusten ohjaajien haastattelujen sekä TYVA-linjan henkilökunnalle lähettämäni kyselyn perusteella pitkäkestoinen yhteistyö erityistä tukea tarvitsevan henkilön sidosryhmienvälillä tuottaa tulosta tarkasteltaessa siirtymävaiheen tiedonsiirtoa. Päätöksiä tekevät viranhaltijat ovat keskeisessä roolissa. Seppälän (2007, 235) mukaan palveluohjaajalta vaaditaan kykyä motiivoida ja innostaa sekä määrätietoisuutta ja sitkeyttä saadakseen eri organisaatioiden edustajat koolle. Palvelujärjestelmä tulisi rakentaa niin, että se olisi lineaarisesti eri siirtymävaiheiden läpi jatkuva prosessi muodostaen katkeamattoman jatkumon (Ikonen, Linnilä & Rönty 2003, 280–281). Tilanne on optimaalinen silloin, kun tuleva toimintaympäristö tiedetään ajoissa, viimeistään viimeisen kevätlukukauden alkaessa. Näin yhteistyö tulevan toimintaympäristön kanssa voidaan aloittaa heti lukukauden alettua ja tiedonsiirtoon voidaan varata riittävästi aikaa. Tiedonsiirron kehittämiseksi esitettiin, että kuntia tulisi houkutella aientamaan päätöksentekoa, jotta saattaen siirtoa voitaisiin toteuttaa tarkoituksenmukaisesti. Yhteistyössä kuntien kanssa tulisi luoda kaikille opiskelijoille tasapuolinen siirtymävaiheen toimintatapa. Toimintatapa turvaisi kaikille tarkoituksenmukaiset työelämänvalmentautumisjaksot työ- ja päivätoimintakeskuksissa.

Resurssien vastakkainasettelu oli yksi vahvasti haastatteluja leimaava teema. Henkilöstömitoitukset ovat erilaiset valmentava 2:n ja työ- ja päivätoimintakeskusten välillä. Se, että valmentava 2:n TYVA-linjalla opiskelevalla opiskelijalla on henkilökohtainen ohjaaja, tulisi nähdä mahdollisuutena eikä esteenä. Jottei siitä tule estettä, tulisi TYVA-linjan henkilöstöllä olla ymmärrys sen toimintaympäristön resursseista, johon opiskelijaa valmennetaan. Yhteisen kielen ja näkemysten syntyminen on tärkeää moniammatillisessa yhteistyössä. Vuoropuhelun aikaan saamiseksi oppilaitoksen ja tulevan toimintakeskuksen henkilöstön kanssa tarvittaisiin pidempi aikaista yhteistyötä. Tällainen vuoropuhelu ei synny hetkessä. Opiskelijan siirtymävaiheen onnistumisen kannalta rakentavinta olisi vuoropuhelu, jota käytäisiin kaikkien kolmen vuoden ajan, joka valmentava 2:n TYVA-koulutus kestää. Tällaiseen on kuitenkin harvoin mahdollisuutta. Opiskelijan seuraavat toimintaympäristöt eivät useinkaan ole niin varhain tiedossa. Yhä enemmän tulisi panostaa siihen, että nuo kaksi erillään toimivaa toimintaympäristöä lähenisi. Toimintakeskuksen ohjaajat voisivat käydä valmentava 2:n toimipaikassa perehtymässä opiskelijan ohjaukseen siirtymävaiheessa. Valmentava 2:n opettajat ja ohjaajat voisivat aktiivisemmin tutustua toimintakeskuksiin esimerkiksi siirtymäsuunnitelmia tehtäessä.

Moniammatilliseen yhteistyöhön tulisi panostaa yhä enemmän, jotta erityistä tukea tarvitseva henkilö saisi tarvitsemansa tuen ja ohjauksen. Kansainvälisissä tutkimuksissa on myös todettu, että moniammatillisella yhteistyöllä hyvin toteutettu siirtymävaihe edesauttaa kehitysvammaisen nuoren koko perheen hyvinvointia (Blacher, Kraemer & Neece 2009). Haastatteluissa tuli esille ihmetys siitä, että TYVA-linjan opiskelija saattaa tulla kesälomalla kesäajan toimintaan työ- ja päivätoimintakeskukseen ilman mitään saattaen siirtoa, vaikka henkilö olisi heille ennestään tuntematon. Valmentavan ja kuntouttavan koulutuksen henkilökunta ei välttämättä tiedä, mitä toimintaa vanhemmat tai ryhmäkodin henkilökunta ja palveluohjaaja ovat suunnitelleet opiskelijalle kesän ajaksi. Kesäajan päivätoiminta tulisi suunnitella yhdessä oppilaitoksen kanssa tai vähintään tiedottaa siitä. Yhdessä opiskelijan kanssa voitaisiin käydä tutustumassa kevään aikana päivätoimintaan ja syksyllä arvioida, että olisiko se mahdollinen paikka, jonne opiskelija opinnot päätettyään siirtyisi. Tämä käytäntö madaltaisi kynnystä tulevassa siirtymävaiheessa opintojen päättyessä.

Nuoren kehitysvammaisen henkilön elämässä huomioitava asia on myös se, että siirtymiä ei tulisi kerralla useita. Liian monta muutosta nuoren elämässä on, kun opiskelun päättyessä valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa tulee siirtyminen työ- ja päivätoimintakeskukseen sekä muutto lapsuudenkodista ryhmäkotiin. Tämänkaltainen tilanne voi olla kaaottinen erityistä tukea tarvitsevan nuoren elämässä. Tällaisen tilanteen syntyminen voidaan ehkäistä tiiviillä moniammatillisella yhteistyöllä. Todd (2011, 67–68) haastaa saumattomaan moniammatilliseen yhteistyöhön vammaisen lapsen ja nuoren parhaaksi yhdessä hänen ja hänen perheensä kanssa. Hän kuvaa vallitsevaa moniammatillista yhteistyötä Iso-Britaniassa, joka ei liene vieras Suomessakaan. Vammaisen lapsi ja hänen perheensä on tekemisissä monien tahojen kanssa. Tavallisia ovat tilanteet, jossa terveydenhuollon, koulutuksen ja sosiaalialan asiantuntijat tuovat oman näkemyksensä ja ymmärryksensä. Asiakas saatetaan nähdä palasina, jokaisella palalla on eri tarpeet kohdattavana, jotka eri alojen asiantuntijat pyrkivät täyttämään. Jokaisella asiantuntijalla on oma ammatillinen identiteetti. Moniammatillinen yhteistyö on kuitenkin parhaimmillaan sitä, että eri alojen ammattilaiset toisivat asiantuntijuuttaan, tietojaan ja taitojaan yhteiseen työskentelyyn, täydentäen toinen toistaan asiakkaan parhaaksi.

10.2 Työelämän valmentautumisjakson ajankohta

Työelämän valmentautumisjakso viimeisen kevätlukukauden aikana ei välttämättä ole paras ratkaisu harjoiteltujen asioiden siirtämiseksi tulevaan ympäristöön. Saattaen siirto jaksot jäävät yleensä varsin suppeiksi. Niin Keskuspuiston ammattiopiston työntekijöille lähettämäni kyselyyn vastanneiden kuin toimintakeskusten ohjaajien näkemys on, että tarkkaa aikamäärää tuolle tiedonsiirrolle on vaikea antaa. Se, mikä on riittävää, riippuu kustakin opiskelijasta yksilöllisesti. Jotkut tarvitsevat enemmän aikaa sopeutuakseen, jolloin kyseeseen voi tulla yksi viikko kuukaudessa työharjoittelua kevätlukukauden aikana. Toisille tiiviimpi jakso kevätlukukauden päättyessä sopii paremmin. Toisten kohdalla työharjoittelu on aloitettu käymällä kerran viikossa toimintakeskuksessa ja päiviä on lisätty vähitellen. Äikkään (2012) tutkimuksen mukaan kehitysvammaiset henkilöt kokivat työharjoittelujaksot työ- ja päivätoimintakeskuksissa mielekkäi-

nä (Äikäs 2012, 134). Aikaa on oltava niin, että siirto tapahtuisi mahdollisimman hallitusti ja ennakoiden Parhaimmillaan tiedonsiirto alkaa jo ensimmäisenä lukuvuonna TYVA -opintojen alettua, viimeistään kuitenkin viimeisen vuoden kevätlukukauden aikana. Niissä kaupungeissa, joissa päätöksiä tulevasta toimintapaikasta ei saada ajoissa, työelämän valmentautumisjaksot ovat useimmiten lyhyitä, kolmesta viiteen päivään. Tällöin jakso sijoittuu loppukevääseen.

Myös Äikkään (2012, 77) tutkimuksen mukaan siirtymävaiheen suunnittelu jää usein liian myöhäiseen vaiheeseen. Suositeltava ajankohta suunnittelun aloittamiseksi olisi jo heti nuoren aloittaessa toisen asteen koulutuksessa. Parhaimmillaan se alkaisi jo peruskoulussa.

10.3 Saattaen siirto -prosessin tuntemus

Siirtymävaiheen tiedonsiirtoa toteutetaan erityistä tukea tarvitsevan henkilön kohdalla työelämän valmentautumisjaksoilla työ- ja päivätoimintakeskuksissa. Käsite ”Saattaen siirto” on tullut tutuksi tälle käytännölle eri toimintaympäristöissä. (ks. luku 5.1.)

Haastatteluissa syntyi keskustelua siitä, että tiedonsiirron onnistumisen kannalta on merkittävää, että niin saattavalla kuin vastaanottavallakin taholla on tuntemus saattaen siirrosta prosessina. Tulee olla tieto siitä, mihin kaikkeen saattaen siirto parhaimmillaan mahdollistaa. Molempien tahojen tulee tietää, miten valmistautua siihen, mitä asioita tulee huomioida, mihin kaikkeen siinä on mahdollisuus.

Sen lisäksi, et tuntee asiakkaan hyvin, on hyvä tietää myös se saattaen siirto, että ohjaaja, joka tuntee asiakkaan, mutta ei ole koskaan ollut saattaen siirtämässä asiakasta, ni ei välttämättä osaa kertoa, samal senki voi harjoitella, ehkä joku tutumpi tai tämmönen asiantuntevampi ohjaaja mukana, ni saa seurata sitte sen toimintaa. Tai meillä sitten toimintakeskuksessa sitte taas ei oo koskaan kukaan tullut saattaen siirtäen, ni ei mekään osata sit kysyy välttämättä.

haastattelija: Toi oli hyvä pointti, että jos ei oo tosiaan koko siitä prosessista kokemusta, ni sitte puolin ja toisin ei osata hyödyntää

sitä tilannetta, et mikä merkitys sillä on ja mitä kaikkea siinä voidaan kysyä ja... miten paljon voi saada irti siitä parhaimmillaan.

Vaikeavammaisten yhteiskunnallisen integroitumisen kehittäminen -hankkeessa luotiin Vaikeavammaisten 2. asteen opetus Pohjois-Savossa -toimintamalli. Siihen sisältyy myös toisen asteen koulutuksesta työ- ja päivätoimintaan siirtymisen suunnitteleminen ja toteutus. Toimintamallin mukaan työ- ja päivätoimintakeskuksessa toteutettu työharjoittelu tulee liittyä kiinteästi kehitysvammaisen henkilön tulevaan elämään ja toimintaympäristöön. Saattaen siirtoa valmisteltaessa tulee kartoittaa tulevan työ- ja toimintakeskuksen valmius ottaa vastaan kyseinen opiskelija. Fyysiset valmiudet tulee huomioida, näitä ovat tilat, välineet ja ohjausresurssi, tarjolla olevat työtehtävät ja toiminnot. Huomioon tulee ottaa kommunikatiiviset ja sosiaaliset valmiudet joita ovat henkilöstön kommunikointitavat, hallinnassa olevat kommunikointimenetelmät sekä asenteet. Työharjoittelu vahvistaa sekä opiskelijan, että tulevan työ- ja päivätoimintakeskuksen osaamista. Jokaisella erityistä tukea tarvitsevalla henkilöllä on omat erityispiirteensä ja tuen tarpeet. Saattaen siirron aikana työ- ja päivätoimintakeskuksen henkilökunta saavat mahdollisuuden kehittää osaamistaan heille siirtyvän asiakkaan suuntaisesti. Toimintamallin mukaan oppilaitos on vastuussa tiedon siirtymisestä. Saattaen siirron aikana oppilaitos antaa riittävän yksityiskohtaista tietoa opiskelijan taidoista, osaamisesta ja tuen tarpeesta. (Vaikeavammaisten 2. asteen opetus Pohjois-Savossa -toimintamalli i.a., 11–12.) Tämänkaltaisia selkeitä alueellisia toimintamalleja siirtymävaiheeseen toiselta asteelta eteenpäin tulisi luoda myös muualla Suomessa, jotta erityistä tukea tarvitseva nuori saisi parhaan mahdollisen tuen (Äikäs 2012, 81). Luomalla siirtymävaiheen toimintamalli tehdään näkyväksi myös saattaen siirtoa prosessina.

10.4 Elinikäisen oppimisen toteutuminen

Tavoitteena siirtymävaiheen tiedonsiirrossa on, että opiskelijan taidot sekä keinot millä tavoin hän pystyy taitojaan käyttämään, siirtyisi tulevaan toimintaympäristöön. Millainen toiminta, ohjeistus, perehdytys ja harjoittelu kunkin kohdalla tuottavat tulosta? Hyvin oleellinen asia siirrettäessä tietoa opiskelijan osaami-

sesta ja tuen tarpeesta tulevaan toimintaympäristöön on löytää mielekäs ja säännöllinen arkirytmisi sisältäen opiskelijalle mielekkäitä työ- ja vastuutehtäviä. Tätä on mahdollista hahmottaa yhteisissä keskusteluissa päivätoimintakeskuksen henkilökunnan kanssa kun pohditaan, miten opiskelijan tiedot, taidot ja osaaminen voidaan toimintakeskuksissa ottaa käyttöön. Seuraavassa elinikäisen oppimisen idea tulee esiin ketjuna kuvattuna. Työn tulisi olla kauaskantoista, tavoitteellista.

Et se tieto ois siellä oppilaitoksessa, et näitä ja näitä on kokeiltu, sillo se tieto tulee myös meille, et tätä on kokeiltu ja tää on todettu hyväksi ja siihen vois lisätä tämän, et siihen vois yksin kappalein lisätä asioita siihen ketjuun, sillä aika ei loppu siihen kun se asiakas meille tulee vaan se aika jatkuu ja vaikka viiden vuoden päästä voidaan sanoa, et nyt meillä on ne kaikki tavoitteet saavutettu, mitä koulussa asetettiin, must se on tosi hyvä asia, et vaikka aikaa on kulunu viis vuotta, mutta sillä viiden vuoden aikajanalla ollaan pystytty toteuttamaan ne tavoitteet. Ettei tarvii heti tässä nyt ja kiireellä

Erytistä tukea tarvitsevan henkilön elämässä elinikäinen oppiminen voi toteutua suunnitelmallisella ja tiiviillä moniammatillisella yhteistyöllä. Kun yhteistyö kehitysvammaisen henkilön elämään kuuluvien sidosryhmien kanssa on tiivistä ja suunnitelmallista ja keskiössä on kehitysvammaisen henkilö itse, siirtymävaihe voi sujua turvallisesti niin, että henkilö pääsee harjoittelemaan orastavia taitojaan ja hyödyntämään osaamistaan ympäristössä, johon hän siirtyy sekä oppimaan uutta.

Elinikäinen oppiminen on prosessi, jossa iän karttuessa siirrytään yhä enemmän arjessa oppimiseen. Se on kannustavassa, jatkuvassa prosessissa etenevää oppimista, tehden mahdolliseksi saavuttaa ymmärryksen, taidot, tiedon ja arvot, joita ihminen elinaikanaan tarvitsee. (Kakkuri 2001, 124.)

11 POHDINTA

Tässä luvussa arvioin omaa ammatillista kasvuani opinnäytetyönprosessin aikana. Peilaan ammatillista kasvuani Sosionomi(AMK) kompetensseihin, jotka on luotu eri korkeakoulujen yhteistyönä vuonna 2006 (Sosiaaliportti 2012). Kompetenssit uudistettiin vuonna 2010, samana vuonna, jolloin aloitin opintoni. Tässä pohdinta luvussa esitän myös siirtymävaiheen suunnittelun ja toteutuksen mallin sekä jatkotutkimusaiheen.

11.1 Ammatillinen kasvuni sosiaalialan työntekijänä

Hakiessani tutkimuslupaa opinnäytetyöni suunnitelmavaiheessa minulle esitettiin kysymys, että palveleeko tutkimukseni organisaatiota vai yksilöä. Se oli hyvä kysymys, sillä lähtökohtaisesti pyrin vaikeimmin kehitysvammaisen henkilön tasavertaiseen kohteluun ja hänen ihmisoikeuksiensa toteutumiseen elämän yhdessä oleellisemmassa siirtymävaiheessa koulutuksesta työelämään. Opinnäytetyöni punaisena lankana, johtoajatuksena olen maininnut olevan vaikeimmin kehitysvammaisen henkilön elinikäisen oppimisen toteutumisen. Hyvin onnistunut siirtymävaihe mahdollistaa sen sekä ehkäisee huono-osaisuutta ja edistää opiskelijan turvaverkoston toimintaa (Sosiaaliportti 2012). Pohtiessani minulle esitettyä kysymystä perehdyin kirjallisuuden kautta yksilökeskeiseen työotteeseen. Minulle tulivat teoriaan pohjautuen tutuiksi käsitteet aktiivinen tuki ja mahdollistava suhde. Ymmärsin, että käytännössä minun ja koko työyhteisöni työote oli ollut yksilökeskeinen, aktiivinen tuki mahdollistavan suhteen myötä oli ollut tapamme tehdä työtä ohjatessamme kehitysvammaista opiskelijaa. Ymmärsin tämän kautta erään oleellisen seikan, joka tuli esille myös kyselyn perusteella, jonka lähetin Keskuspuiston ammattiopiston valmentava 2:n joihinkin toimipaikkoihin. On hyvä löytää yhteinen kieli eri toimijoiden, varsinkin yhteistyökumppaneiden kesken. Tutkimusympäristössäni nämä edellä mainitut termit ovat tuttuja, minullekin ne olivat olleet käytäntöä.

Tämä opinnäytetyön prosessi avasi näkökulmaani kehitysvamma-alan laaja-alaisuuteen lukemani kirjallisuuden sekä työ- ja päivätoimintakeskuksissa tekemiäni haastattelujen kautta. Aloittaessani opinnäytetyön prosessia, kokemukseni kehitysvamma-alaan rajoittui valmentavaan ja kuntouttavaan erityisopetukseen. Arki toimintakeskuksissa tuli läheisemmäksi vierailtuani siellä ja vietettyäni aikaa keskustellen ohjaajien kanssa. Olin toki ollut yhteistyössä eri tahojen kanssa työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus vaikeimmin vammaisille (TYVA) -linjan opiskelijoiden asioissa. Olin käynyt työ- ja toimintakeskuksissa aiemminkin TYVA-linjan opiskelijoiden kanssa, mutta nyt oli aikaa keskustelulle aivan eri tavalla, sillä aikaa haastatteluille oli varattu riittävästi. Ryhmähaastattelut etenivät minun johdolla haastattelurungon mukaisesti. Useimmista haastattelutilanteista muodostui keskustelutilaisuus, jossa tasavertaisina ammattilaisina pohdimme ja ideoimme vaikeimmin kehitysvammaisen nuoren siirtymävaihetta.

Ilahduin, kun haastateltavani työ- ja päivätoimintakeskuksissa sekä TYVA-linjan opettajat ja ohjaajat esittivät kehittämisideoita. Se kertoo siitä, että monissa valmentava 2:n toimipaikoissa sekä työ- ja päivätoimintakeskuksissa on pohdittu kysymyksiä liittyen siirtymävaiheeseen. Saattaen siirrossa toteutettavaa tiedonsiirtoa halutaan kehittää, jotta opiskelijan opintojen aikana saavutetut taidot sekä tieto tuen tarpeesta siirtyisi tulevaan toimintaympäristöön ja näin erityistä tukea tarvitsevan henkilön kohdalla elinikäinen oppiminen voisi toteutua. Molemmat tahot ilmaisivat tarpeen toimintaympäristöjen lähentymiseen siirtymävaiheen onnistumisen kannalta. Koin, että toteuttamani haastattelut olivat osaltaan eräänlainen avaus meidän yhteisten asiakkaiden osallisuutta tukevaan yhteistyösuhteeseen, jonka uskon jatkuvan (Sosiaaliportti 12).

11.2 Siirtymävaiheen suunnittelun ja toteutuksen malli

Siirtymävaiheen olemassa olevia käytänteitä ei ollut kirjattu aiemmin, ne olivat olemassa niin sanottuna hiljaisena tietona. Nyt ne ovat kirjattuna opinnäytetyöni viidennessä luvussa. Pohdin eräänlaisena yhteenvedona työ- ja toimintakeskusten ohjaajien ja TYVA-linjan opetus- ja ohjaushenkilöstölle tekemäni kyselyn

perusteella ehdotelmaa siirtymävaiheen suunnittelun ja toteutuksen rungoksi ja malliksi. Ehdotelma on seuraava:

1. Siirtymävaiheen suunnittelu

Siirtymävaiheen suunnittelu TYVA-koulutuksesta eteenpäin alkaa opintojen alkuvaiheessa yhdessä opiskelijan kanssa. Moniammatillisen yhteistyön avulla kartoitetaan mahdolliset työ- ja päivätoimintakeskukset, jotka tulevat kyseeseen opiskelijan koulutuksen jälkeisenä mahdollisena toimintaympäristönä. Vaihtoehdot kirjataan HOJKS-asiakirjan siirtymäsuunnitelmaan. Tutustumiskäyntejä järjestetään kyseessä oleviin työ- ja päivätoimintakeskuksiin. Työ- ja päivätoimintakeskusten ohjaajia kutsutaan tutustumaan TYVA-linjan toimintaan.

Opiskelijan palveluista vastaava sosiaalityöntekijä tai palveluohjaaja tekee päätöksen tulevasta työ- ja päivätoimintapaikasta riittävän ajoissa, jotta tarkoituksenmukaiset työelämäntutustumisjaksot voidaan toteuttaa. Päätöstä tehtäessä tulee kysyä opiskelijan mielipidettä. Tutustuttuaan eri työ- ja päivätoimintakeskuksiin, hän voi tarvitsemallaan tuella ilmaista mielipiteensä.

2. Saattaen siirron toteutus

Kun päätös tulevasta työ- ja päivätoimintakeskuksesta on tehty, suunnitellaan opiskelijan yksilöllisiä tarpeita vastaava työelämäntutustumisjakso tai -jaksot saattaen siirtona. Suunnittelussa on mukana opiskelija ja hänen sidosryhmään kuuluvat henkilöt mukaan lukien tulevan työ- ja päivätoimintakeskuksen ohjaajien edustus. Sidosryhmään kuuluvista henkilöistä muodostetaan siirtymävaiheen työryhmä. Sovitaan, kuka on päävastuussa opiskelijan siirtymävaiheesta, onko se TYVA-linjan ryhmävastaava vai opiskelijan palveluista vastaava virkamies. Sovitaan kuka TYVA-linjan ohjaajista tai henkilökohtaisista ohjaajista on opiskelijan saattaja. Tämä henkilö on vastuussa myös tiedonsiirrosta työ- ja päivätoimintakeskuksen henkilökunnalle.

Listataan asiat, jotka ovat oleellista siirtää liittyen opiskelijan taitoihin ja osamiseen sekä tuen ja ohjauksen tarpeeseen. Työelämän tutustumisjaksolle luodaan realistiset tavoitteet. Työ- ja päivätoimintakeskus osoittaa henkilön tai henkilöt, jotka perehtyvät saattaen siirron aikana heille siirtyvään asiakkaaseen ja ottavat vastaan tietoa.

Työelämän tutustumisjaksoa, opiskelijan toimintaa ja tavoitteiden toteutumista arvioidaan. Jakson päättyessä pidetään palaveri yhdessä siirtymävaiheen työryhmän kanssa, jossa keskustellaan ajankohtaiset siirtymään liittyvät asiat ja sovitaan opiskelijan yksilölliset tavoitteet hänen tulevalle toiminnalleen työ- ja päivätoimintakeskuksessa. Yhteistyötä oppilaitoksen ja työ- ja päivätoimintakeskuksen kanssa tulisi olla siihen asti, kunnes toiminta uuden asiakkaan kohdalla on vakiintunut (Jahnukainen 2001, 306–309).

11.3 Ehdotus jatkotutkimuksen aiheeksi

Tutkimuksessani olen kartoittanut siirtymävaiheen käytänteitä valmentavasta ja kuntouttavasta koulutuksesta työ- ja päivätoimintaan. Siirtymävaiheen suunnittelun selkeyttämiseksi ja toteuttamiseksi olisi aiheellista koota ne yhteen esimerkiksi käsikirjan muotoon. Opinnäytetyössäni olen viitannut Paul Wehmanin teokseen *Essentials of Transition planning* (Siirtymävaiheen suunnittelun perusteet) (Wehman 2011). Teoksessa Wehman yhdessä alan muiden asiantuntijoiden kanssa kuvaa siirtymävaihetta, sen perusteita, käytänteitä ja tavoitteita. Teos on kattava opas siirtymävaiheen suunnitteluun ja toteutukseen sisältäen myös käytännön esimerkkejä toteutuneista erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden siirtymävaiheista. Teos on Yhdysvalloissa tehty sen yhteiskunnan ja koulutusjärjestelmän tarpeista lähtöisin. Sen tähden sitä ei voi suoraan kääntää englannin kielestä suomen kielelle. Uskon, että se on kuitenkin hyvä malli suomalaisiin tarpeisiin vastaavaan siirtymävaiheen käsikirjaan tai oppaaseen. Aivan kuten Wehmanin teos, myös suomalaisen siirtymävaiheen käsikirjan tulee sisältää kuvaus siirtymävaiheen suunnittelusta sen toteutukseen ja seurantaan sisältäen lomakkeita kuten työelämän tutustumisjaksojen tavoite- ja arviointilomak-

keet sekä lomake, johon listataan asiat, jotka opiskelijan osaamisesta ja tuen tarpeesta tulee välittää tulevaan toimintaympäristöön.

LÄHTEET

- Ahponen, Helena 2008. Vaikeavammaisen nuoren aikuistuminen. Yksilöllinen ja erilainen elämäntilanne. sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 94. Kelan tutkimusosasto. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Alasuutari, Pertti 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino
- Ammatillisen erityisopetuksen toimenpideohjelma 2004. Opetusministeriön moneita 2004:1. Opetusministeriö. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto. http://www.edu.fi/download/122517_amm_eritop_toimenpideohj.pdf
- Beadle-Brown, Julie & Mansell, Jim 2011. Yksilökeskeinen aktiivinen tuki mahdollistaa kehitysvammaisille hyvän elämän yhteiskunnassa. Teoksessa Kirsi Konola, Petteri Kukkanen & Petra Tiihonen (toim.) Aktiivinen tuki, näkymiä tukea tarvitsevan henkilön osallisuuteen. Kehitysvammaisten palvelusäätiö. Tampere: Koipijyvä Oy, 8–29.
- Blacher, J., Kraemer B. R. & Neece, C. I. 2009. Transition satisfaction and family well being among parents of young adults with severe intellectual disability. Department of psychology, University of California. Viitattu 25.10.2013. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19170417>
- Booth, Cherie; Bush, Marc & Scott, Ruth 2011. Complex needs, divergent frameworks: challenges disabled children face in accessing appropriate support services and inclusive educational opportunities. Teoksessa Steve Haines & David Ruebain (toim.) Education, disability and social policy. Bristol: The Policy Press, 23–46.
- Certo, Nicholas J. & Lueking Richard G. 2003. Integrating service systems at the point of transition for youth with significant support needs: a model that works. Viitattu 25.10.2013. <http://www.ruralinstitute.umt.edu/transition/integrating2.pdf>
- Eskola, Jari 2010. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Juva: PS-kustannus, 179–203.
- Eteva a. Eteva. Uudenmaan ja Etelä-Hämeen erityishuoltoapiiri. Viitattu 9.10.2013. <http://www.eteva.fi/Eteva/>

- Eteva b. Työ ja toiminta. Uudenmaan ja Etelä-Hämeen erityishuoltoapiiri. Viitattu 9.10.2013. <http://www.eteva.fi/Palvelut/Tyo-ja-toiminta/>
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistokustannus
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Ikonen, Oiva, Linnilä, Maija-Liisa & Rönty Simo 2003. Moniammatillisuuden monet kasvot. Teoksessa Oiva Ikonen & Pirkko Virtanen (toim.) HOJKS 2 yksilölliset opetussuunnitelmat ja opetus. Juva: PS-kustannus, 277–302.
- Ikonen, Oiva & Virtanen, Pirkko 2007. Erityisopetuksen tilastoja vuodelta 2005. . Teoksessa Oiva Ikonen & Pirkko Virtanen (toim.) Erilainen oppija -yhteiseen kouluun. Juva: PS-kustannus. 51–63.
- Ikonen, Oiva & Virtanen, Pirkko 2001. Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma HOJKS. Teoksessa Oiva Ikonen & Pirkko Virtanen (toim.) HOJKS. Erilaisia oppijoita, erilaisia lähestymistapoja. Jyväskylä: PS- kustannus, 36–51.
- Jahnukainen, Markku 2001. HOJKS elämänkaaren eri vaiheissa. Teoksessa Oiva Ikonen & Pirkko Virtanen (toim.) HOJKS. Erilaisia oppijoita, erilaisia lähestymistapoja. Jyväskylä: PS- kustannus 302–310.
- Jyväskylän ammattikorkeakoulu, asiakirjojen salassapito ja tiedonsiirto. Viitattu 11.4.2012. <http://oppimateriaalit.jamk.fi/hojks/1-hojksin-perusteet/asiakirjojen-salassapito-ja-tiedonsiirto/>
- Kakkuri, Irma 2001. Erityispedagogiikkaa etsimässä- Lukemisen ja kirjoittamisen ongelmat elinikäisessä oppimisessä. Teoksessa Tarja Ladonlahti ja Raija Pirttimaa (toim.) Erityispedagogiikka ja aikuisuus. Helsinki: Palmenia 123–156.
- Kaski, Markus ym. 2009. Kehitysvammaisuus. WSOY: Helsinki
- Keskuspuiston ammattiopisto a. Yleistä ammattiopistosta. Viitattu 10.9.2013. <http://www.keskuspuisto.fi/yleista>
- Keskuspuiston ammattiopisto b. Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava opetus ja ohjaus -Valmentava 2. Viitattu 10.9.2013. <http://www.keskuspuisto.fi/valmentava2>

- Keskuspuiston ammattiopisto c. Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus vaikeimmin kehitysvammaisille. Viitattu 10.9.2013.
<http://www.keskuspuisto.fi/valmentava2/tyvakv>
- Kiviniemi, Kari 2010. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aalto-
la ja Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Juva: PS-
kustannus 70–85.
- Konttinen, Juha-Pekka 2011. Vammaisten ihmisoikeuskeskus VIKE. Sosiaali-
portti 2012 Viitattu 25.11.2012.[http://www.sosiaaliportti.fi/fi-
FI/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-
tuki/paivatoiminta](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/paivatoiminta)
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 2011/ 951, 12.08.2011.
- Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1984/ 26. 13.1.1984.
- Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 2010 /
134. 19.2.2010/134.
- Lehtinen Ulla, 2011. Ammatillisuus ja käyttäjäkeskeisyys aikuiskasvatuksessa.
Teoksessa Tarja Ladonlahti ja Raija Pirttimaa (toim.) Erityispeda-
gogiikka ja aikuisuus. Helsinki: Palmenia 43–70.
- Mehtäläinen, Helena & Taipale, Teuvo 2011. Aikuisuus ja autonomia. Teokses-
sa Tarja Ladonlahti ja Raija Pirttimaa (toim.) Erityispedagogiikka ja
aikuisuus. Helsinki: Palmenia 109–122.
- Miettinen, Kaija & Virtanen, Pirkko 2007. Keskeisiä lähtökohtia opetussuunni-
telmatyössä. Teoksessa Oiva Ikonen & Pirkko Virtanen (toim.) Eri-
lainen oppija -yhteiseen kouluun. Juva: PS-kustannus.85–119.
- Mänty Tarja, 2011. Koulutus integraation tukena. Teoksessa Tarja Ladonlahti ja
Raija Pirttimaa (toim.) Erityispedagogiikka ja aikuisuus. Helsinki:
Palmenia 71–108.
- Opetushallitus 2010. Vammaisten opiskelijoiden valmentava ja kuntouttava ope-
tus ja ohjaus valmentavassa ammatillisessa peruskoulutuksessa.
Määräys 9/011/2010. Opetussuunnitelman perusteet. Viitat-
tu1.12.2012 http://www.oph.fi/download/125116_Vammaisten.pdf
- Opetushallitus 2012. Oppilas- ja opiskelijahuollon opas. Viitattu 10.10.2013.
[http://www.oph.fi/oppilashuollon_opas/saadokset/asiakirjojen_ja_tie-
to-](http://www.oph.fi/oppilashuollon_opas/saadokset/asiakirjojen_ja_tie-to-)

- jen_kasittelya_koskevia_saadoksia/henkilotietojen_salassapito_ja_kasittely_laissa_ammattillisesta_koulutuksesta
- Rajaniemi, Mari & Seppälä, Heikki 2012a. Mitä kehitysvammaisuus on? Kehitysvammaliitto. Viitattu 11.09.2013
<http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on.html>
- Rajaniemi, Mari & Seppälä, Heikki 2012b. Lääketieteellinen näkökulma. Kehitysvammaliitto. Viitattu 11.09.2013
<http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on/laaketieteellinen-nakokulma.html>
- Rajaniemi, Mari & Seppälä, Heikki 2012c. Toimintakyvyn näkökulma. Kehitysvammaliitto. Viitattu 11.09.2013
<http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on/toimintakyvyn-nakokulma.html>
- Rajaniemi, Mari & Seppälä, Heikki 2012d. Toimintakykyyn pohjaavat määritelmät. Kehitysvammaliitto. Viitattu 11.09.2013.
<http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on/toimintakyvyn-nakokulma/toimintakykyyn-pohjaavat-maaritelmat.html>
- Rajaniemi, Mari & Seppälä, Heikki 2012e. Sosiaalinen näkökulma. Kehitysvammaliitto. Viitattu 11.09.2013
<http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on/sosiaalinen-nakokulma.html>
- Raudasoja, Anu 2006. Mitä autismikirjon opiskelijat oppivat valmentavassa koulutuksessa. Opetussuunnitelman toteutuminen ja opiskelijoiden suoriutumistasot valmentavan koulutuksen kehittämisen lähtökohtina. Helsinki: Orton Invalidisäätiö.
<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kay/sovel/vk/raudasoja/mitaauti.pdf>
- Räty, Rauni & Tolvanen, Taimi 2008. Sosionomi (AMK) vammaistyön osaajana Teoksessa Leena Viinämäki (toim.) 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi -Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja Raportteja ja tutkimuksia 2, 143–158

- Seppälä, Heikki 2007. Palveluohjaus -polku omaan elämään. Teoksessa Oiva Ikonen & Pirkko Virtanen (toim.) Erilainen oppija -yhteiseen kouluun. Juva: PS-kustannus, 219–237.
- Socialstyrelsen 2010. På tröskeln Daglig verksamhet med inriktning på arbete. Socialstyrelsen. Västerås. Viitattu 25.10.2013.
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/17978/2010-4-1.pdf>
- Sosiaalihuoltolaki 1982 / 710. 17.9.1982.
- Sosiaaliportti 2012. ECTS -kompetenssit. Viitattu 13.11.2013.
http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_amk_tutkinto/ects_kompetenssit/
- Tiihonen, Petra 2010. Päivätoiminnan kehittämisen yhteistoiminnallinen koulutusmalli. Kehitysvammaisten palvelusäätiö. Viitattu 13.9.2013.
<http://verneri.net/yleis/kehitysvamma-ala-ammattina/projektit/paivatoiminta/yhteistoiminnallinen.html>
- Todd, Liz 2011. Multi-Agency working and disabled children and young people: from 'what works' to 'active becoming'. Teoksessa Steve Haines & David Ruebain (toim.) Education, disability and social policy. Bristol: The Policy Press, 65–87.
- Vaikeavammaisten 2. asteen opetus Pohjois-Savossa -toimintamalli i.a. Vaikeavammaisten yhteiskunnallisen integroitumisen kehittäminen -hanke 2005-2007. Savon ammatti- ja aikuisopisto.
http://wanda.uef.fi/tkk/projektit/vava/cdrom6/pdf/Toimintamalli_final.pdf
- Vernerinet 2012. Yksilökeskeinen työote. Kehitysvammaliitto. Kehitysvammaliiton verkkopalvelu Vernerinet. Viitattu 10.10.2013.
<http://verneri.net/yleis/kehitysvamma-ala-ammattina/yksilokeskeinen-tyoote.html>
- Vinni, Maarit 2007. Työvalmennus Etelä-Pohjanmaalla. Viitattu 19.8.2013.
<http://www.sonetbotnia.fi/docs/005-j1s-ESRjulkaisunettiin.pdf>
- Wehman, Paul 2011. Essentials of transition planning. Baltimore: Brookes Publishing.

Äikäs, Aino 2012. Toiselta asteelta eteenpäin. Narratiivinen tutkimus vaikeavammaisen nuoren aikuisen koulutuksesta ja työllistymisestä. Väitöskirja. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0776-9/urn_isbn_978-952-61-0776-9.pdf

Äikäs, Aino 2008. Toisen asteen koulutuksessa ja työelämääkö vaikeasti vammaisena? Tapaustutkimus siirtymäprosessissa mukana olevista tekijöistä. Lisesiaatintutkimus. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

http://epublications.uef.fi/pub/URN_NBN_fi_joy-20080054/URN_NBN_fi_joy-20080054.pdf

LIITEET

Liite 1: Informaatiokirje haastateltaville

Työskentelen Keskuspuiston ammattiopiston Järvenpään toimipaikassa, jossa toimii työhön ja itsenäiseen elämään valmentava opetus ja kuntoutus, TYVA - linja. Pääsääntöisesti TYVA – linjan päättäneet opiskelijat siirtyvät oman kuntansa tai kaupunkinsa, kuntayhtymän tai yksityisen sektorin työ- ja päivätoimintakeskukseen.

Opiskelen työni ohella Helsingin Diakonia-ammattikorkeakoulussa Sosionomi(AMK) koulutusohjelmassa. Lopputyökseni teen opinnäytetyön, joka liittyy siirtymävaiheeseen, kun TYVA- linjan opiskelija siirtyy työ- tai päivätoimintaan. Painopiste on tiedonsiirrossa TYVA- linjan henkilökunnalta tulevan toimintakeskuksen henkilökunnalle.

Opinnäytetyöni tutkimuskysymys on: Miten kehitysvammaisen henkilön valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa omaksuttu päivittäistoimintoihin, vuorovaikutukseen ja motorisiin taitoihin liittyvä osaaminen sekä tuen/ohjauksen tarve välitetään tiedonsiirtona tulevan päivätoiminnan ohjaajille?

Aineistonkeruumenetelmäksi olen valinnut teemahaastattelun. Tutkin, mitä tietoa te ohjaajat tarvitsette uudesta, teille valmentavasta koulutuksesta siirtyvästä asiakkaasta. Haastattelujen kautta kartoitan, mitkä ovat parhaimmat keinot siirtää kehitysvammaisen henkilön osaamista ja tuen tarvetta. Minua kiinnostaa myös, millä tavoin te ohjaajat toivotte saavanne tiedon. Näistä teemoista toivon syntyvän keskustelua, kun sovittuna ajankohtana tulen haastattelemaan teitä. Nauhoitan haastattelun, josta myöhemmin teen muistiinpanoja. Henkilötietojanne en tarvitse En myöskään mainitse opinnäytetyössäni työ- ja toimintakeskukseen nimeä. Mainitsen haastatelleeni Etelä-Suomessa sijaitsevien työ- ja toimintakeskusten ohjaajia. Ohessa myös haastattelurunko.

Opinnäytetyöstäni tulee hyötymään ensisijaisesti valmentavasta ja kuntouttavasta opetuksesta työ- ja päivätoimintaan siirtyvä TYVA- linjan opiskelija, mutta myös kaikki ne henkilöt, jotka häntä ohjaavat siirtymävaiheessa ja pyrkivät tietoa siirtämään tulevaan toimintakeskukseen, sekä tietysti te toimintakeskuksien ohjaajat tulette hyötymään tutkimuksestani. Opinnäytetyössäni tahdonkin tuoda esille juuri teidän näkökulmaa, toiveita sekä tarpeita.

Parhain terveisin: _____

Heli Niemi

Liite 2: Haastattelurunko

KYSYMYKSET TEEMAHAASTATTELUN RUNGOKSI

1. KUVAILKAA TOIMINTAKESKUKSENNE PÄIVITTÄISTÄ TOIMINTAA
2. MITKÄ OVAT TOIMINNAN TAVOITTEET?
3. MITÄ TIETOA TOIVOTTE SAAVANNE UUDESTA ASIAKKAASTA HÄNEN SIIRTYESSÄÄN VALMENTAVASTA JA KUNTOUTTAVASTA-OPETUKSESTA JA OHJAUKSESTA TOIMINTAKESKUKSEENNE?
4. MILLÄ TAVALLA TOIVOTTE SAAVANNE TIEDON?
5. ONKO TEILLÄ KOKEMUKSIA ONNISTUNEESTA TIEDONSIIRROSTA-SIIRTYMÄVAIHEESSA? KUVAILKAA NIITÄ.
6. ONKO TEILLÄ KOKEMUKSIA EPÄONNISTUNEESTA TIEDONSIIRROSTA SIIRTYMÄVAIHEESSA? KUVAILKAA NIITÄ.

Liite 3: Kysely Keskuspuiston ammattiopiston henkilöstölle

SÄHKÖPOSTIKYSELY KESKUSPUISTON AMMATTIOPISTON VALMENTAVA 2:EN TYVA- LINJAN OPETTAJILLE JA OHJAAJILLE

Hei!

Tervehdys Järvenpään TYVA:lta

Opiskelen sosionomi(AMK) tutkintoa monimuotona työni ohessa. Suoritan työyhteisöt ja kehittäminen- opintojakson harjoittelun omassa työssäni ajalla 4.3.-19.4.2013 Harjoitteluun liittyy kirjallinen tehtävä, jonka tulee olla työelämälähtöinen. Sen lisäksi se voi olla osa tulevaa opinnäytetyötäni jonka teen aiheesta:

SIIRTYMÄVAIHE VALMENTAVASTA JA KUNTOUTTAVASTA KOULUTUKSESTA TYÖ – JA PÄIVÄTOIMINTAAN

Hyväksi koetut tiedonsiirron menetelmät saattaen siirrossa

Opiskelijamme siirtyvät valmentavasta koulutuksesta pääsääntöisesti työ- ja päivätoimintakeskuksiin.

Opinnäytetyöni tutkimuskysymys on: **Miten kehitysvammaisen henkilön valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa omaksuttu päivittäistoimintoihin, vuorovaikutukseen ja motorisiin taitoihin liittyvä osaaminen sekä tuen/ohjauksen tarve välitetään tiedonsiirtona tulevan päivätoiminnan ohjaajille?**

Opinnäytetyössäni haastattelen päivätoimintakeskusten ohjaajia ja tuon heidän näkökulmaa esiin.

Harjoittelun kehittämistehtävä on kartoitus Keskuspuiston ammattiopiston valmentavan ja kuntouttavan TYVA 2- koulutuksen eri toimipaikoissa hyviksi havaituista siirtymävaiheen tiedonsiirron menetelmistä.

KPAO:n hallintotiimi käsitteli tehtävántoteutukseni suunnitelman ja hyväksyi sen kokouksessaan 12.3.2013. Sain siis luvan esittää teille alla olevat kysymykset. Toivon, että löydätte aikaa vastaamiseen 12.4.2013 mennessä.

1. Mitkä ovat keskeiset asiat liittyen opiskelijan osaamiseen ja tuen tarpeeseen, jotka pyritte tulevaan toimintaympäristöön siirtämään?
2. Mitä käytäntöjä toimipaikassanne on siirtymävaiheen tiedonsiirtoon?
3. Mitkä ovat hyviksi koettuja käytänteitä?
4. Mitkä käytännöt eivät ole toimineet toivotulla tavalla?
5. Mitkä asiat vaikuttavat saattaen siirron onnistumiseen? Entä mitkä asiat haittaavat saattaen siirron onnistumista?
6. Kuinka pitkäkestoista siirtymävaiheen tiedonsiirto on?

Voitte pohtia kysymyksiä yhdessä ohjaajien tai koko tiimin kanssa. Vastaa mielelläni mahdollisesti syntyviin lisäkysymyksiin.

Parhain terveisin:

Heli Niemi